Бухы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ, БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

...тэмнай 1921 оной ...ин 21-hээ гарана. | № 33 (18356). | 1990 оной февралиин 9, пятница | Сэн 3 мүн.

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН ЦЕНТРАЛЬНА КОМИТЕДЭЙ ПЛЕНУМ ТУХАЙ

ИНФОРМАЦИОННО МЭДЭЭСЭЛ

...ин XXVIII съездэ КПСС-эй ЦК-гай платформын проектые, энэ асуудалаар КПСС-эй ЦК-...ральна секретарь М. С. Горбачевой хэhэн ...е зүбшэн хэлсэлгээ 1990 оной февралиин ...СС-эй ЦК-гай Пленум дээрэ үргэлжэлүүл...аа.

...кистанай Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи ...ь **К. Махкамов,** ВЛКСМ-эй ЦК-гай нэгэ...ретарь **В. И. Мироненко,** Киргизэй Ком...ЦК-гай нэгэдэхи секретарь **А. М. Масали...**...ПС-эй секретарь **Г. С. Баштанюк,** арадай ...удай Московско городской Соведэй гүй...комитедэй түрүүлэгшэ **В. Т. Сайкин,** ...газпром» гэжэ үйлэдбэриин нэгэдэлэй ...ын мастер **А. Б. Шалыев,** Конституционно ... комитедэй түрүүлэгшэ, СССР-эй Нау... академиин Ураалай отделениин Философ...хуулиин институдай директор **С. С. Алек...**...нум дээрэ үгэ хэлэбэ

Пленум дээрэ эмхидхэгдэhэн редакционно комиссиин үмэнhөө **Г. П. Разумовский** үгэ хэлээ.

Редакционно комиссиин дурадхалнуудые али бүхы талаhаань хаража үзэhэнэйнгөө hүүлээр ажаглалтануудые, зүбшэн хэлсэлгые хараада абажа заhагдаhан партиин XXVIII съездэ КПСС-эй ЦК-гай платформын проектые (хэблэлдэ толилогдохо) Пленум hайшаагаад, энэ асуудал тухай тогтоол баталан абаба.

Литвагай Компартиин XX съездын шиидхэбэринүүдтэй холбоотой асуудалнуудые зүбшэн хэлсэлгэ Пленум дээрэ үргэлжэлүүлэгдээ.

Энэ асуудалаар КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь **М. С. Горбачев** үгэ хэлэбэ.

Литвагай Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретарь **А.-М. К. Бразаускас,** Литвагай Компартиин Саг зуурын ЦК-гай секретарь (КПСС-эй платформо дээрэ) **М. М. Бурокявичюс,** КПСС-эй Вологодско обкомой нэгэдэхи секретарь **В. А. Купцов,** Латвиин Компартиин Рижскэ горкомой нэгэдэхи секретарь **А. П. Клауцен,** Литвагай Компартиин Саг зуурын ЦК-гай секретарь (ЦК-гай платформо дээрэ) **В. Н. Швед,** Пермь хотын «Ф. Э. Дзержинскиин нэрэмжэтэ машина бүтээлгын завод» гэжэ үйлэдбэриин нэгэдэлэй заhабарилагша **Н. М. Ершова,** КПСС-эй ЦК-гай секретарь **А. Н. Яковлев,** СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо, СССР-эй Госпланай түрүүлэгшэ **Ю. Д. Маслюков,** Литвагай Компартиин ЦК-гай секретарь **Ю.-В. Ю. Палецкис,** Литвагай Компартиин Саг зуурын ЦК-гай секретарь (КПСС-эй платформо дээрэ) **В.-Ю. Ю. Кардамавичюс,** КПСС-эй ЦК-гай секретарь **Е. К. Лигачев** Пленум дээрэ үгэ хэлэhэн байгаа.

Пленум энэ асуудалаар тогтоол баталан абаа. Тэрэ хэблэлдэ толилогдохо.

КПСС-эй ЦК-гай Пленум дээрэ **М. С. Горбачев** түгэсхэлэй үгэ хэлэбэ.

Энээгээр КПСС-эй ЦК-гай Пленум хүдэлмэреэ дүүргээ.

КПСС-эй Центральна Комитедэй Пленумэй 1990 оной февралиин 7-ной тогтоол

ПАРТИИН XXVIII СЪЕЗДДЭ КПСС-эй ЦК-гай ПЛАТФОРМЫН ПРОЕКТ ТУХАЙ

...үмдэ хабаадагшадай зүбшэн хэлсэлгые, ...хэhэн ажаглалтануудые хараада абажа, партиин XXVIII съездэ КПСС-эй ЦК-гай платформын проектые hайшааха.

2. Партийна организацинуудта, коммунистнуудай болон бүхы ажалшадай дунда үргэнөөр зүбшэн хэлсэхын тула партиин XXVIII съездэ КПСС-эй ЦК-гай платформын проектые хэблэлдэ толилхо.

КПСС-эй Центральна Комитедэй Пленумэй 1990 оной февралиин 7-ной тогтоол

ЛИТВАГАЙ КОМПАРТИИН XX СЪЕЗДЫН ШИИДХЭБЭРИНҮҮД ТУХАЙ

1. Литвагай Компартиин XX съездын баталан абаhан шиидхэбэринүүдые Советскэ Союзай Коммунис партитай эмхидхэлэй-политическэ талаар таhарhан ябадал гэжэ КПСС-эй ЦК-гай Пленум тоолоно.

Пленум иимэ ябуулгануудые буруушаана, юундэб гэбэл, тэдэнь КПСС-эй нэгэдэлые буруу hүргэнэ, Совет Федерациие, бүхы обществые шэнэдхэхэ хэрэгүүдтэ ехэ хохидол үзүүлнэ.

2. Литвагай Компартиин Саг зуурын Центральна Комитет (КПСС-эй платформо дээрэ) байгуулhан, интернационализмын гол ёhонуудые үнэн сэхээр баримталдаг, манай олон үндэhэ яhатанай Союзай бүхы арадуудые нэгэдүүлдэг КПСС-эй демократи үргэдхэлгын ба тэрэниие шэнэдхэлгын эрхэ байдалда революционно хубилалтануудые бэелүүлхын түлөө тэмсэдэг Литвагай коммунистнуудые Пленум дэмжэнэ.

Бодото ажал ябуулгадань Литвагай Коммунис партиин Саг зуурын Центральна Комитедтэ (КПСС-эй платформо дээрэ) шухала бүхы туhаламжа үзүүлхэ, энээнэй тулада материальна ба финансын талаар зохихо эрхэ байдал байгуулха гэжэ КПСС-эй ЦК-гай Политбюродо Пленум даалгаба.

3. КПСС-эй Программада ба Уставта хабаатай хубидань Литвагай Компартиин XX съездын шиидхэбэринүүдые КПСС-эй XXVIII съезд болотор болюулха, энээнэй үндэhэ hуури дээрэ КПСС-эй платформые хүтэлбэри болгодог Литвагай Компартитай хамта КПСС-эй XXVIII съезддэ делегадуудые hунгахыень Литвагай бэеэ даанхай Компартида ородог литва нүхэдые Пленум үшөө дахин уряална.

Съездын урдахи КПСС-эй ЦК-гай платформын проектые зүбшэн хэлсэлгэдэ хабаадахыень, литва арадай, манай олон үндэhэ яhатанай бүхы гүрэнэй хуби заяанай, революционно хубилган шэнэдхэлгын хуби заяанай түлөө түүхэтэ харюусалгаяа мэдэрхыень уряалжа, Пленум Литвагай коммунистнуудта хандана.

...ПСС-эй ЦК-гай ПЛЕНУМ ДЭЭРЭ ХЭЛЭҺЭН ҮГЭНҮҮД

...промышленно...р **Б. М. Белоусов** ...най үдэhөө хойшо ...э түрүүлэн үгэ хэ...эй ЦК-гай зүбшэг...эжэ байhан плат...итическэ удхатай ...й гэhэн ушар ба...үшааноб гэжэ тэ... Социально-эко...политическэ асуу...ронгоо холбоотой ...илангаяа промыш...тэрэ тоодо обо...мышленность мэтэ ...эл hайнтай, тэн...гэжэл шадабари... үргэнөөр мэдэ...дэнэй ажал хэрэ...ой ехэ hаатаалай ...шье hаань, ажа...о хубилган шэнэд...үүрэй, харилсаа...дхэхэ hэдэлгэнүүд...й болон социаль... хоорондохи хол...нда демократиие хабаатай манай ...ы юумэн hалбари...д дүүрэнээр ха...на. Ажахы эрхи...ёhо гуримай эрхэ ...алмэри, тэрэнэй ...тодорхой тобшо...эхэ, үйлэдбэриин ...шаг үрын, эконо...лгын ушар шал...нhээ гэшэб гэ...а харюусаха арга ... хэдэн ушар шал...болдоно.

...н бидэ hайнаар ...й хүтэлбэриин ...эрхэ нүхэсэлнүүд...ическэ ба хуу...гуримуудтайгаар, ...талаараа бэлэд...үдтайгаар ажахы ...билган шэнэдхэл...байнабди гэжэ үгэ ...эглээ. Тэрээнhээ ...экономическа ал...д олохон ушар...р хүдэлжэ, гүн...бодомжологдоогүй ...тнуудые, доку...баталан абадаг ...үгэдэ тодорхой ... хойшолонгуудта ... Ажалай бүтээсэ ... тааралдуулан ...ь, ямаршье үн...үйгөөр салин хүл...лэгдээ, продук...илэн гаргалгые ...энэй өөрынь үнэ ...уулангүй, ашаг ...хэ байдал бай...птово худалдаа ...олохоор хүгжөө...хэбэри гаргаха... арга боломжо... материалнуудай ...раада абаагүй...жа баталха асуу...редприятинуудта ...р бэеэ дааhан ...о, гүрэнэй захил...най, тааралдуу...н холбоонуудые ...ай түлөө харюу...нүүдые бэелүү...

лээгүй байhанhаа уламжалан, эд бараан, эдлэл хэрэглэлнүүд үргэнөөр дуталдаhан, үйлэдбэриин тэнсүүри ҳазагайруулагдаhан юм. Мүнөө эдэ бүхы дутуу дунданuудые бултадаа хаража, ойлгожо байнабди.

hалбариин тодорхой зорилгонуудта үгэ хэлэгшэ саашадаа тогтожо хэлэбэ. Сэрэгэй промышленна үйлэдбэриие хубилгажа, ондоо шэглэлтэй болгохо гээшэ мүнөө шухалын шухала зорилго болоно. Мүнөө экономикодо тохёолдожо байhан байдалые hайжаруулхын тула ондоо шэглэлтэй болголго шухала удха шанартай. Гэбэшье тэрэ хүшэр бэрхэшээлтэйгээр шиидхэгдэдэг хэдэн бүлэг асуудалнуудые табина. Шэнэ шэглэлтэй болгожо, продукци үйлэдбэрилхэ гээшэ тиимэшье ехэ гаргашануд хэрэггүй, гансал даабаринуудые үгэбэл, дүүрэ гэжэ hанадаг хүнүүд дайралдана. Зүгөөр зохихо hомололгонуудые хээгүй, шухала түхеэрэлгэнүүдые таhалжа үгөөгүй hаа, энэ зорилгые шиидхэхэ гээшэ айхабтар хүшэр бэрхэшээлтэй.

Шэнэ шэглэлтэй болгохо программануудта валютаар мүнгэ hомолхо асуудалнуудта оборонно промышленность орёо хүшэр байдалда оронхой. Гол продукцияа гадаадын оронуудта эльгээhэнэйнгээ түлөө валюта абаха арга боломжогүй байнабди. Ондоо шэглэлтэй болгохо үедэ иимэ hомололгонуудые хэхэ шухала гэжэ үгэ хэлэгшэ мэдүүлбэ.

СССР-эй промышленностиин оборонно hалбаринуудые хубилгажа, шэнэ шэглэлтэй болгохо тухай хуули зохёожо, зүбшэн хэлсээд, баталан абахаар саг хүрэжэ ерээ. Эндэ предприятинуудай, гүрэнэй хүтэлбэрилгын зургаануудай эрхэнүүд, харюусалга, мүнгэ hомололгын гол ёhонууд хараада абтаха ёhотой.

Оборонно промышленностиин үйлэдбэриин түсэбүүдые эрид хубилгажа, эдеэ хоолдо хабаагүй эд бараа, граждан продукци улам ехээр үйлэдбэрилэн гаргахые хараална гэжэ үгэ хэлэгшэ саашадаа мэдүүлбэ. Эдэ бүгэдэ гаргашалалгын материально-техническэ нөөсэнүүдые эрид хубилгаха юм. Тэгэд, манайда эдэ асуудалнууд эсэстэнь хүрэтэр үшөөл шиидхэгдээгүй байhаар. Транспортаар ашаа зөөлгын тарифые дээшэлүүлгэ, шэнэ шэглэлтэй болголгын эрхэ байдалда Гүрэнэй бюджедтэй харилсаа холбооень хубилгангүй, дизельнэ түлишын сэнгүүдые ехэдхэлгэ гэхэ мэтэ эсэстэнь хүрэтэр гүнзэгыгөөр бодомжологдоогүй шиидхэбэринүүд социальна байдалые hайжаруулхагүй бшуу. Тэрээнhээ гадна, хэрбээ ойрын сагта социально-политическэ байдалые тогтууритай болгожо шадаагүй hаамнай, экономико гуримшуулан hайжаруулха талаар хараалагдаhан хэмжээнүүд хүлеэhэн үрэ дүнгүүдые үгэхэгүйл. Хүдэлмэреэ хуули бусаар зогсоожо, арадай ажахыда хохидол ушаруулhанайнгаа түлөө тодорхой харюусалга хангаха арга олгоhон хуулиин хэмжээнүүдые дары тодорхойлхо шухала. Предприятинуудай, цехүүдэй, үйлэдбэриин подразделенинүүдэй хүтэлбэрилэгшэдые hунгаха тухай шиидхэбэринүүдые баталан абалга олохон ушарта ашаа харюулнагүй. Хуулиин ёhо гуримаар зохихо хубилалтануудые дары бэелүүлхэ хэрэгтэй.

Партиин XXVIII съездэ КПСС-эй ЦК-гай платформын дурадхагдаhан проект соо «Аша үрэ ехэтэй түсэблэлгын-дэлгүүрэй экономикын түлөө» гэhэн бүлэгтэ зорилгонууд, хараа түсэбүүд зүбөөр табигдана гэжэ үгэ хэлэгшэ түгэсхэлдөө тэмдэглэбэ. Эдэ бүхы жэлнүүдтэ оромнай иимэ хараа зорилгонууд тээшэ дабшаhан байна. Гэбэшье энэнь дамжан оролгын шатада ажахын-экономическа хуушанай ёhо гуримые хараада абангүй, шэнэ гурим нэбтэрүүлжэ, энээниие үргэлжэ дээрэнь бэелүүлээгүй. Тиимэhээ Арадай депутадуудай хоёрдохи съездын баталhан правительствын программые, мүнөө үеын бодото байдалые хараада абажа, дамжан оролгын үе сагай үзэл сурталые политическэ платформо дотор наринаар тодорхойлхо шухала.

КПСС-эй ЦК-гай гэшүүн, СССР-hээ Польшодо байдаг элшэн сайд **В. И. Бровиков** үгэ хэлэхэдээ, зүбшэн хэлсэгдэжэ байhан документ иимэ түхэл шэнжээрээ таарамжагүй, тэрэ горитойгоор заhагдаха ёhотой гэжэ хэлэhэн хүнүүдэй hанамжые дэмжэбэ. Тэрэнэй хэтэрмэ ехээр уряалhан ушар, зарим тэды үлүүсэ шууяа гаргаhан ябадал, үнгэрhэн сагай, илангаяа мүнөөнэй байдалые сэгнэлгэдэ гаргагдаhан алдуунууд, теоретическэ талаараа тодо hонор бэшэ байлга мүнөө дээрээ тэрээндэ партиин программна документын үүргэ дүүргэжэ шадахагүй байна. Тэрэ юрын шэнжэтэй, манай политикын үдэр бүриин эрилтэ хэрэглэмжэнүүдые хангаха уялгатай гэhэн hанамжа мүндэлнэ.

Хубилган шэнэдхэлгые магтаhан, үни хада үнгэрhэн үе сагые шүүмжэлhэн, ерээдүйдэ ехэ юумэ найдуулhан ушар баримтанууд документ соо бии. Гэбэшье хэзээ нэгэтэ бэшэ, харин мүнөө, хубилган шэнэдхэлгын үедэ, гаргагдаhан дутуу дунданuудые сэгнэhэн юумэн огто үгы шахуу байна гэжэ үгэ хэлэгшэ үргэлжэлүүлбэ. hүүлэй үедэ бидэ хүдэлмэреэ өөhэдөө сэгнэдэг бэшэ, харин баруунай оронуудай господанарай сэгнэлтые үлүү дээрэ тоолодог болонхойбди. Энэ ушар платформо соошье үзэгдэнэ.

Арад зон хубилган шэнэдхэлгые бэелүүлхын түлөө тэмсэнэ гэжэ харуулхые оролдодогбди. Зүгөөр ямар хубилган шэнэдхэлгын түлөө?— гэhэн асуудал табихаар байна. Табан жэл хүрэхэгүй саг соо манай орониие доройтон уналгын шабар руу шиихаhан, маанадые эмхи гуримгүй байдалда, экономикын доройтон уналгада, бүгэдэ ниитын hандаран hалалгада, сэдьхэл бодолоороо доройтолгодо хүргэhэн хубилган шэнэдхэлгын түлөө гү? Иимэ эрхэ байдалда арад зон «дэмжэнэ», эдэ бүхы юумэн тэдээндэ hайшаагдана гэжэ баталха гээшэ, юрэдөө, политическэ талаараа гутамшаг муухай ябадал болоно бшуу. Эдэ бүгэдые арад зон буруушаана, энээн тухай улам бардаастай шангаар хэлэнэ.

Сэхыень хэлэхэдэ, революционно хубилалтануудые хэжэ байгшад болон хархис хүсэнүүдшье, Советскэ Союзай ханинар болон тэрэнэй дайсадшье, социализмын түлөө тэмсэгшэдшье, бүхы наhан соогоо тэрээнтэй зэбүүрхэмэ муухайгаар тэмсэжэ байгшадшье «хубилган шэнэдхэлгэ» гэhэн ойлгомжые тон адляар хэрэглэнэ. Эдэ бүгэдэ манай парти болон гүрэнэй хүтэлбэрилэгшэдэй хангалтагүй ааша ябадалнуудай, алдуу эндүүнүүдэй үрэ дүн болоно бшуу.

Орон доторoo гурим журам бэхижүүлэнгүй, общество дотор үргэлжэ дээрэнь демократи үргэдхэхэ гээшэ иимэ алдуу эндүү болоно гэжэ элшэн сайд мэдүүлбэ. Демократиие үргэдхэнгүй, жаяг журамые бэхижүүлжэ болоно, харин жаяг журамые бэхижүүлэнгүй, демократиие үргэдхэжэ болохогүй. Ушарынь юуб гэхэдэ, тэрэ ниитын-политическэ үймөө хүлгөөн заатагүй болошохол.

Тэдэнэй гүрэндэ, ангиин аша туhада багаханшье аюулай тохёолдуулагдахада, гэртээ хатуу шанга, эрид шууд хэмжээнүүдые абадаг баруунай хүтэлбэрилэгшэд энээниие hайн ойлгоно. Тиимэhээ эдэбхитэйгээр магтана бшуу. Тиихэдээ маанад тухай юун гэжэ бодомжолхо ааб гэжэ Буш болон Тэтчер огто анхаралдаа абанагүй. Панама, Англида болоhон буhалгаанай хүдэлөөн даралга болон бусад юумэн эдэ бүгэдые элирхэйлэн гэршэлнэ.

Иимэ ушарта «юрэдөөл, бидэ, Сталинай ёhо гуримуудта тэхэрин бусажа шадахагүйбди...» гэжэ бэеэ сагааруулхые оролдодог байнабди. Энээн руу түлхижэ оруулха, энээн тээшэ уряалха гээшэ уймар тэнэг юм ааб даа. Зүгөөр өөрыгөө болон өөрынгөө гүрэниие хүндэлдэг али бүхы засаг захиргаан өөрынгөө хуулинуудые хүндэлхыень баадхаха ёhотой. Ажалаа эршэмтэй hайнаар ябуулхагүй аад, хооhон үгөөрөө үүсхэл эдэбхи гаргадаг, гүрэн түрэдэ эсэргүү харша, обществодо зүрюу ябуулгануудые, үнгэрхэдөө гэмтэ ябадалнуудые зайсуулан сараха талаар шиидхэхы хэмжээнүүдые абажа шадахагүй, ахир түлюур байhанаа ондоогоор бодомжолхо ябадалда, ондо ондоо hанамжануудта, ябуулгануудта тэсэбэритэй байhан шэнгеэр харуулхые оролдодогбди.

Гүнзэгыгөөр бодомжологдоогүй, яаралтай түргөөр абтаhан хуулинууд хадаа алдуу эндүү болоно гэжэ үгэ хэлэгшэ тэмдэглээ. Жэшээнь, архидалгатай тэмсэхэ хуулиие, кооперации тухай хуулиие энэ талаар дурдажа болоно. Тэрэ шашлыгуудhаа эхилээд, танкнууд хүрэтэр hүжэрэн дэбэржэ, найдуулhан юумэндэ тад hөөргэ аша үрэ үгэhэн байна. Предприяти тухай, арендэ тухай, хубиин ажал ябуулга тухай бусад хуулинууд, шиидхэбэринүүд бодомжологдоhоной ёhоор бэелүүлэгдэнэ, хүсэндөө ороно гээшэ гү?

Түрүүшээр хурдадхалга тухай зоримгойгоор, шууд сэхээр соносхоhон аад, саашадаа энээнhээ гэнтэ арсаhан байнабди. Зүб юумэ хээбди. Юундэб гэхэдэ, экономикодо эди шэди болодоггүй, тиимэhээ дары түргэн хубилалтануудай болохогүй байhаниинь элитэ. Зүгөөр тиимэ юм hаань, политикада, тэрэ тоодо хуули гаргалгын талааршье хүл хоорсэг табилдаха, бодолгүй ябадал гаргаха гээшэ хангалтагүй үрэ дүнгүүдтэ хүргэдэг байна.

Үргэдхэгдэhэн демократи — политическэ асуудалнуудаар, харин дэлгүүр экономикодо бүхы юумэ үгэжэ, hуури байрадань табиха аабза гэжэ найданабди. Тэгэд мүнөө дээрээ бүхы юумэнэй тад hөөргэ боложо байхадань, түбэй хүтэлбэрилэгшэд бэшэ, харин нютаг нютагуудай гүйсэдхэн бэелүүлэгшэд лэ гэм зэмэтэй болоно хэбэртэй. hайн лэ hаа иигэжэ хэлсэдэг: Бүхы юумэн иимээр үнгэрхэ юм гэжэ hанаагүйлди. Дээдэ тушаалта хүтэлбэрилэгшэдэй хараа бодол гайхалтай. Гэбэшье манай бүхы дутуу дунданuудые, бэрхэшээл түбэгүүдые «үнгэрhэн гутамшаг муухай үе сагта» хандуулдаг заншалтай болонхойбди. Тэгэд бидэ хүгжэлтэгүй зогсошоhон үе сагай «шүлэ халбагадана» бэшэ, харин хубилган шэнэдхэлгын үе сагай алдуу эндүүнүүдые үнихэнэй амсажа байнабди.

Эдэ бүгэдын түлөө ЦК-гай гэшүүд, депутадууд өөhэд өөhэдынгөө тушаалда харюусаха ёhотой гэжэ үгэ хэлэгшэ тоолоно. Мүнөө орон дотор боложо байhан үйлэ хэрэгүүдэй түлөө харюусаха ёhотой. Энээниие маанадhаа коммунистнууд хүлеэнэ. Мүнөөдэрэй манай ушарта үйлэ хэрэгүүд юун бэ гэхэдэ, гүрэн түрэ болон парти дотоо нэгэ хүнэй зэндаран зонхилолгоhоо бидэ яашье арсажа шаданагүйбди. Эсэгэ оронойнгоо аша туhа тухай бэшэ, харин, магад, бусад юумэн тухай, ехэнхидээ хубиингаа хэрэгүүд тухай анхаралаа хандуулан, ушар ёhо ойлгонгүй, холые хаймадажа харангүй, ажал хэрэгээ хүтэлбэрилнэбди.

Үгэ хэлэгшэ иимэ дурадхал оруулба: Программна документ — платформо сооhоо Президент тухай, партиин Түрүүлэгшэ ба тэрэнэй орлогшонор тухай дүримые гаргаха, юундэб гэхэдэ, ажал хэрэгүүднай эдэ тушаалнуудhаа бэшэ, харин кабинедүүдтэ ямар шэнэ хубилалтануудые хэhэнhээмнай дулдыдаха байна. Ушар хэрэгын юуб гэхэдэ, партиин ямараар, хайшан гэжэ ажалаа ябуулhанhаа, тэрэнэй ямар политика бэелүүлhэнhээ, ямар зорилгонуудые урдаа табиhанhаа ажал хэрэгнай дулдыдаха байна. Эдэ бүгэдые манай платформо соо бүри тодоор хэлэхэ шухала.

Шэнэ үзэл бодолнууд тээшэ, урагшаа шууд гаралга, үйлэ хэрэгүүдhээ уридшалан хэгдэхэ хүдэлмэри хэрэгтэй болоно. Бидэндэ политическэ байдалые уридлан харалга, hайнаар уридшалан тухайлалга, түргэн ба эрид шууд хэмжээ абалга, хараалhанаа бэелүүлхэдээ, добтолхы ябуулга дутана ха юм. КПСС-эй ЦК-гай гэшүүн, Молдавиин Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретарь **П. К. Лучинскиин** hанал бодол иимэ байна. Имагтал ямаршье асуудал шиидхэхэдээ, залан сэхэ хараагүй байлга, нобшо аали байлга, удааруулга хадаа манай олон түбэг бэрхэшээлнүүдэй эшэ үндэhэн болоно гэжэ тэрэ онсолон тэмдэглэбэ. Тиихэдээ хэлэhэн юумээ Молдавиин политическэ байдалhаа абтаhан тодорхой жэшээнүүдээр гэршэлээ.

Ниитын-политическэ ёhотойл кризисэй оршон байдалда республика дотор кадрнуудые hэлгэн табилга хэгдэhэн байна. «Залинай' буугаагүйдэ» гэhэн үгэнүүдэй дэншье дадал болоhониинь голхормоор. Үгэ хэлэгшын hанамжаар, Молдавида боложо байгаа үйлэ хэрэгүүд орон доторшье, мүн Европодошье дайралдаhан политическэ ниитэ оршон байдалтай тон нягта холбоотой байха юм. Оршон байдалые шэнжэлхэдээ, партиин саашанхи стратеги болон тактикые зохёон табихадаа XXVIII съезддэ КПСС-эй ЦК-гай платформын проект хадаа урагшаа хэhэн горитой алхам болоно гэжэ хэлээд, манай обществын мүнөө ороод байhан тон хурса асуудалнуудаар эли тодоор найруулагдаhан хараа бодол документ дотор үгы байна гэжэ ЦК-гай гэшүүн тэмдэглээ. Үйлэ хэрэгүүдэй бодото удхые олон ушарта hүүлдэнь бидэнэй сэгнэдэгнай голхормоор байна.

Олон партитай байдал тухай хэлэхэдээ, үгэ хэлэгшэ үнэн дээрээ мүнөөшье тэрэмнай КПСС дотор, общество дотор хүгжэжэ байна ха юм гэжэ мэдүүлбэ. Юундэ бидэ нэгэ адли бэшэ, харин олон ушарта тад ондоо hанал бодолнуудые, үзэл сурталай хүсэлнүүдые, бэе бэедээ харша тактическа хандалгануудые партиин хүтэлбэри доро нэгэдүүлхые гансал оролдоно гээшэбибди? Түрүүлэн илгаран таhарха, харин hүүлдэнь нэгэдэхэ гэhэн Ленинэй заабари, урдынхидаал адли, зайлашагүй методологическа талаараа холын хараатай байhан зандаа гэжэ тэрэ тоолоно. Хоёр партитай байгуулалтын хүдэлдэг оронуудай дүй дүршэлдэ анхарал хандуулхаар ха юм.

«Парти хэнэй аша туhануудые хамгаалнаб?» гэhэн темээр гүнзэгы үгэ буляалдаа үнгэргэхэ байгаа гэжэ Молдавиин Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретарь хэлэбэ.

Президент тухай асуудал — юрын хэрэг бэшэ. Энэмнай хуули ёhо бэхижүүлгэтэй, саашадаа президентые бүхы арадай hунгалгатай холбоотой байна бшуу.

Конституциин 6-дахи статьяда хабаатай проектын хубиин найруулга хадаа коммунистнуудта hайн юумэндэ хүргэнэгүй гэжэ үгэ хэлэгшэ тэмдэглэбэ. Юуб гэхэдэ, партиин эгээл дээдэ засаг бариха ябадалые обществодо баадхажа, энэнь заатагүй ехэ буруушаалга үүсхэнэ бшуу. Тиимэhээ имагтал ЦК-гай Пленум Үндэhэн Хуулиhаа тэрэниие гаргаха тухай нэгэн удхатайгаар хэлэхэ ёhотой. Юундэб гэхэдэ, партиин хуби заяае нэн түрүүн өөрөө парти шиидхэхэ ёhотой ха юм.

Элидхэл дотор союзна республиканууудай компартинуудай бэеэ даанги байдалай асуудалаар олон hайн зүйлнүүд дурадхагданхай гэжэ саашань үгэ хэлэгшэ хэлэhэн байна. Бодото байдалнай ямар бэ гэхэдэ, нэгэн ниитэ үзэл сурталай үндэhэ hуури дээрэ республиканууудай компартинуудай Союз байгуулга тээшэ зоримгойгоор дабшаха хэрэгтэй болоно гээшэ. Федерациин хуби заяан тухай хэлэхэ болоо hаа, эндэ гансал арга — шэнэ союзна хэлсээнэй үндэhөөр бэеэ даанхай гүрэнүүдэй Союз байгуулха арга болоно гэжэ тэрэ мэдүүлээ. Гансал түбэй газарта шиидхэгдэхэ асуудалнуудые республиканууудай үгэхэ шухала зүйлнүүдые эли тодоор тодорхойлхо хэрэгтэй болоно. Эдэмнай ороной бэеэ хамгаалгын, транспортын, хэлхеэ холбооной, энергетикын болон бусад зарим асуудалнууд байжа болохо гээшэ. Союзна хэлсээнhээ гадна, республиканууудай онсо илгаануудые элирхэйлхэ тус тус протоколнуудта гар табигдаhан байха ёhотой. Энэмнай, үгэ хэлэгшын этигэмжээр, түбэй газартай холбооень бэхижүүлхэ, бэе бэедээ этигэн найдаха ябадал батажуулха байна.

Экономическа шухала асуудалнуд дээрэ тогтоходоо, тэдэнэй улам хурсадажа байhан ушар онсо хэмжээнүүдые хэрэглэхэ эрилтэ табина бэшэ аа гү гэжэ тэрэ онсолон тэмдэглэбэ. Хүнүүдэй үглөөдэр тухайгаа найдалаа гээжэ, юумэнhээ айжа байhан оршон байдал hанаа ехэтэ зобооно. Ниитын юрын лэ ёhо гурим хангалга тухай эндэ хэлэгдэнэ. Орон дотор өөрсэ янзын олониитын парламент, «түхэреэн стол» байгуулха, тэрээндэ бүхы хүдэлөөнүүдэй, фронтнуудай, холбоонуудай түлөөлэгшэдые, ороной хүтэлбэриин түлөөлэгшэдые уриха гэhэн дурадхал оруулагдаба. Түни түбшэн байдал хангахын, хүсэрхэлгэ ба олониитын гурим журамгүй байдал болюулхын тула бүхы хүсэнүүдтэй хөөрэлдөө хэхэ хэрэгтэй.

КПСС-эй Ленинградай обкомой ба горкомой нэгэдэхи секретарь **Б. В. Гидасповай** hанамжаар, олондо мэдээсэлгын ба демократиин үе сагта, энээнэй хэршье гайхалтай байбал, орон доторхи бодото байдал ямар бэ, хайшаа бидэ ябанабибди, бидэниие хэн хүтэлбэрилнэб, ойрын hарануудта бидэниие юун хүлеэнэб гэhэн үнэн зүб тайлбари юунhээшье үлүүгээр хүнүүдтэ дутана бшуу.

Политическэ ба экономическа hалбаридахи оршон байдалай тогтууригүй бололго үдэр бүхэндэ үргэдэнэ, харин платформын проект дотор баhал hайн юумэн үзэгдэнэгүй гэжэ тэрэ хэлэбэ. Энээнэй шалтагаан олон юм. Гэбэшье гол шухалань гэхэдэ, гүйсэдхэхы засагай онол арганууд бодото дээрээ гүйсэд hандаранхай, гүрэниие хүтэлбэрилгэ эрид түргэнөөр муудана, министерствэнүүд юушье хэхээ мэдэхээ болинхой. Соведүүд нютагуудтаа мүнөө үедэ юридическэшье, бодотошье засаггүй байhан зандаа. Хүтэлбэрилгэhөө партиие удаа дараалан холодуулга боложо байнхай, Верховно Соведэй абаhан хуулинуудта политическэ сэгнэлтэ үгтэнэгүй. Партийна аппарат хубилган шэнэдхэгдээ, партийна хүтэлбэриин hалбариин гол ёhо болюулагдаа. Харин тэрэнэй орондо юун бии болооб гэхэдэ, бодото дээрээ юумэ хэхэ шадалгүй байгууламжанууд бии болоо, тэндэ хэншье, юунэйшье түлөө харюусадаггүй байха юм. Партийна эхин организацинуудай үүргэ гансал уряа болонхой. Хүтэлбэрилэгшэдые hунгадаг болоhон оршон байдал-

(Үргэлжэлэлынь 2-дохи нюурта).

КПСС-эй ЦК-гай ПЛЕНУМ ДЭЭРЭ ХЭЛЭҺЭН ҮГЭНҮҮ

(Үргэлжэлэл. Эхинииинь 1-дэхи нюурта).

да партиин шухалын шухала ээбсэгынь — кадрнуудые шиидхэхэ үүргэнь һуладаһан байна.

Үнгэрһэн жэлдэ Ленинградта промышленность анха түрүүшынхиеэ эрэй гэжэ түсэбтэ даабарияа дүүргэһэн, харин январиин түсэб буруу һүрөө гэжэ секретарь тэмдэглэлээ. Шухала асуудалнуудые шэнжэлхэ зуураа, экономикые тогтууритай һайн болгохо, хүдөө ажахыдахи, промышленностьдохи байдалые гуримшуулха талаар хүсэд бэшэ хэмжээнүүдтэ үндэһэлһэн арга заабаринууд ашаг үргэ үгэнэгүй, ойрын сагта үгэхэшьегүй байна. Оборонно промышленностиие амгалан байдалай продукци гаргадаг болгохо эрдэм ухаанай үндэһэ баримтатай программын үгы байһан ушар арадай ажахыда муу нүлөө үзүүлнэ.

Часаа харыт, бидэндэ үшөө нэгэ богохан саг бии гэжэ үгэ хэлэгшэ Пленумдэ хабаадагшадта хандаба. Национальна һандарал хосорол болоюулха хэрэгтэй байһан ушарые мэдэрэлгэ хадаа заншалта бэшэ хэмжээнүүдые абахые баадхана. Хэрбээ общество дотор КПСС-эй нэрэ хүндэ ба элсүүлхы үүргые мүнөө үргэжэ шадаагүй һаа, тэрэниие гүйсэд эхи захагүй байдалда хүргэхэ байнабди.

Манай партиин ЦК өөрынгөө платформо дотор эли тодоор, тодорхойгоор мэдүүлхэ ёһотой. Харин мүнөө хэлэгдэгшэ шэнги бэшээр, гансал КПСС манай гүрэнэй бүтэмжэтэй, нэгэдүүлхы үндэһэ һуури, хүгжэлтын социалис харгы зам лаб хангаха эмхи гэжэ хэлэхэеэ ондоогоор мэдүүлхэ байна ха юм. Ондоо таарама шэлэлгэ гү, али ондоо арга зам бидэндэ үгы бшуу. Политбюроһоо эхилээд партийна эхин эмхинүүд хүрэтэр партиин имагтал эдэбхитэй, байгуулхы ажал ябуулга хадаа оршон байдалые тогтууритай болгожо шадаха байна.

Нютагуудтахи ажал хэрэгүүдэй түлөө бидэ түрүүшын ээлжээндэ бүрин гүйсэд харюусалга даанабди гэжэ бидэ эли тодоор ойлгонобди, гэбэшье парти Сүхыдөө эдэбхи үүсхэлээ алдана, ЦК болон областной комитедүүд, Ленинградайхиие оруулаад, өөһэдынгөө харса бодол алдажа байнхай. Тиимэһээ КПСС-эй хүтэлбэрилхы бүхы шатанууд болон байгууламжануудые заатагүй шэнэлхэ хэрэгтэй болоод байна ха юм. Гүйсэд дүүрэн, эрид шууд, хойшолуулашогүй шэнэдхэлгэ хэрэгтэй, эндэ би М. С. Горбачевой тезисүүдые бүримһэн, гүйсэд дүүрэнээр зүбшөөхэ байнаб.

КПСС-эй XXVIII съездые март-апрельдэ зарлаха, тиихэдээ нэн түрүүн парти доторой кадрнуудай асуудалнуудые табиха, харин тэрэнэй һүүлээр тоосоото-һунгалтын компани үнгэргэхэ гэһэн Ленинградай коммунистнуудай дурадхал тухай нэгэдэхи секретарь мэдээсэбэ. Хоёрдохи һанамжые буруушаагаагүйшье һаа, Ленинградта тоосоото-һунгалтын партийна конференциие 1990 оной март-апрельһээ саашаа хойшолуулжа болохогүй гэжэ тоолонобди. Тэрэниие партиин обком үнгэргэхэ гү, али ондоо байгууламжанууд үнгэргэхэ гү гэжэ тэрэ онсолон тэмдэглэбэ. Иимэ конференциие зарлахые олон мянган коммунистнууд, олон арбаад партийна эхин эмхинүүд дурадхана ха юм. Ушар баримта гэхэдэ, гансашье тэдэ партиин областной комитедэй ажал ябуулгаар сэдьхэлээ ханаагүй бэшэ, энэшье байжа болохо, харин гүнзэгы эхэ хубилалтануудай заатагүй хэрэгтэй болоһон, демократическа аргаар һунгагдаһан шэнэ хүнүүдые хабаадуулха хэрэгтэй болоһон ушарһаа тэрэ дулдыдана. Тогтоод байһан оршон байдалда, XXVIII съездын болохын урда тээ, заатагүй Россиин Коммунистнуудай съезд үнгэргэхэ хэрэгтэй болоно. Бидэ өөһэдынгөө зэргэнүүдые бэхижүүлхэ, Россиин Компартиин хүтэлбэри тухай асуудал шиидхэхэ ёһотой болонобди.

Экономическа асуудалнууд болон кризисһээ гараха арга замууд дээрэ тогтоходоо, үгэ хэлэгшэ үндэһэ баримтагүйгөөр экономическа талаһаа түхэригые үнэ сэнгүүдые болохо ябадалые бүхы аргаар бодото дээрэнь тогтоохо хэрэгтэй гэжэ мэдүүлбэ. Тиихэдээ гүрэнэй предприяти болон коопераци тухай хуулинуудай олон статьянуудые болюулха тухай хэлэһэн байна.

Мүнгэнэй реформо хэхэ, экономическа талаараа үндэһэ баримтатай үнэ сэнгүүдые тогтоохо, үйлэдбэриин түсэбүүдэй дүүргэлтые эрид шангаар хинаха, бүхы Советскэ Союз дотор эдеэ хоолой гол зүйлнүүдээр гүрэнэй карточка гүрим байгуулха, манай ехэшье бэшэ нөөсэнүүдые нарин нягтаар тоо бүридхэлдэ абаха ба хинаха дурадхалнуудые тэрэ оруулһан байна.

Гүрэнэй заншалта хэмжээнүүдэй диилэхэгүй газарнуудта партийна ба политическэ харюусалгын хэмжээнүүдые хэрэглэхэ хэрэгтэй гэжэ нэгэдэхи секретарь тоолоно.

Партиин хүтэлбэрилхы үүргэ тухай бидэ юрэл хүтэлбэрилхы үүргын тулада хэлэнэ бэшэбди гэжэ үгынгөө түгэсхэлдэ тэрэ хэлээ. Өөһэдынгөө бардам зангай ашада бэшээр тэрэнэй түлөө тэмсэхэ болонобди. Манай үзэл бодолдо зүбөөр ойлгогдоһон ажалшадай зайлашагүй гансал аша туһа хадаа хүнүүдэй урдаһаа үнэн сэхээр хараха арга боломжо коммунистнуудта үгэхэ байна бшуу.

КПСС-эй ЦК-гай гэшүүн, Украинын ССР-эй Наукануудай академиин президент **Б. Е. Патоной** һанамжаар, эрдэмэй ба эрдэмэй-техническэ дэбжэлтын асуудалнуудта съездын урда тээхи платформо дотор дэншье һаа бага һуури үгтэһэн байна. Харин энэмнай үндэһэн шухала асуудал ха юм. Һүүлэй арбаад жэлдэ эрдэм-техникын эрид хубилалтын түйлалтануудые ёһотой һайнаар хэрэглэжэ шадаагүй дээрэһээ, политическэ, социальна, экологическа, нацинууд хоорондын ба бусад асуудалнуудай хурсадалгые эрид доошолуулхаар үйлэдбэриин хүсэнүүдэй хүгжэлтын үндэр хэмжээ түйлаагүй дээрэһээ имагтал бидэ мүнөө хүгжэнги Баруун оронуудһаа гээгдэжэ ябана ха юмбибди. Бодото дээрээ бидэ үнгэрһэн сагай технологическа шатада байһан зандаа гэшэбди. Энээниие дэбахын тула гол ба сэхэ хэрэглэгдэмээр шэнжэлгэнүүдые хүсэн түгэсөөр хүгжөөхэ хэрэгтэй. Гэбэшье эндэ эрдэмэй-техническэ дэбжэлтые түргэдхэлгын шухала байһан тухай үшөө дахин уряа хэһэнэй огто хэрэггүй. Энээн тухай оло дахин, хододоо юрьнхы дээрэнь зүб хэлэгдэдэг байгаа гэжэ бидэ һананабди. Тиигэбэшье зүб үгэнүүднай ажал хэрэгһээ алгасалдадаг, экономикын хүгжэлтын шанарай үрэ дүнгүүдтэ мэдэрмээр нүлөө үгэжэ шададаггүй байгаа.

Ушар иимэһээ платформо дотор манай обществые шэнэлэлгэдэ эрдэмэй, эрдэмэй-техническэ дэбжэлтын үүргэ тухай тезисүүдые оруулха гэсэшэ үшөөл бага байна. Бүхы коммунистнуудай ухаан бодолдо, программа эрилтэ болон, тэдэнэй батаар орохо ябадал түйлаха хэрэгтэй. Энэмнай нэгэдэхинь. Харин хоёрдохинь, тиихэдээ гол шухалань гэхэдэ, гүрэнэй ба ажахын байгууламжануудта хүдэлдэг коммунистнууд эрдэмэй-техническэ дэбжэлтые түргэдхэхэ зорилгые эгээл түрүүшын ээлжээнэй гэжэ ойлгохо, өөһэдынгөө ажал ябуулгаар оронойарадай ажахын бүхы һалбаринуудта тэрэниие бодото дээрэнь бэелүүлхын тула таарамжатай зохид эрхэ байдал байгуулгада зоригжол түгэсөөр, хэлбэришэгүйгөөр туһалха ёһотой болоно ха юм.

Экономикые тогтууритай һайн болгохо бүхы ажал ябуулгые эрдэм-техникын талаһаа түшэглэхэ олон ондоо асуудалнуудые шиидхэхын тула оронойнэгэн ниитэ научна комплексын ажал ябуулгын гол ёһонуудые тодо һонороор найруулха хэрэгтэй. Мүнгэ зөөреэр хангаха, бүхы шатын жасануудые хэрэглэхэ, гүрэнэй программанууд болон конкурснуудта хабаадаха болон бусад арга боломжонуудые бүхы эрдэмтэдтэ адляар үгэхэ хараа бодол платформо дотор хэлбэришэгүйгөөр бэелүүлэгдэхэеэр бэшэгдэхэ ёһотой. Платформо хадаа эрдэм ухаанай ажал ябуулгын нэрэ хүндые дээшэлүүлхэ, эрдэмтэдые социальна талаһаа хамгаалха, Эрдэм тухай Хуули абаха асуудалнуудта партиин хандалгые тодорхойлхо зэргэтэй. Иимэ Хуули хэрэгтэй гэжэ эрдэмтэ батаар этигэнэ. Эрдэм ухаан бодото дээрэнь шэнэдхэн хубилгалга тэрэнэй академическэ, дээдэ һургуулинуудай ба һалбаринуудай секторнуудэй хүсэл оролдолгые хэрэг дээрэнь нэгэдүүлэгэгүйгөөр бэелүүлэгдэжэ шадагдахагүй. Тэдэ өөһэд өөһэдынгөө зорилгонуудые шиидхэхэ зуураа, ниитэ союзна эрдэмэй-техническэ хамжаандаа эдэбхитэйгээр, шухалань гэхэдэ, ёшо үрэтэйгөөр хабаадаха ёһотой.

Уласхоорондын эрдэмэй нэгэдэл дотор ёһотой һууриие эзэлхэ гэсэшэ, уласхоорондын хамжаанай ба элдэб оронуудай шэнжэлхы коллективүүдэй дундахи ажалай хубаарилгын булюу һайн талануудые хэрэглэхэ гэсэшэ энээнһээ бага бэшэ удха шанартай байха юм. Энэмнай ашаглагдажа байгаа мүнөө соёл болбосоролой эрдэм мэдэсын ба шэнэ түйлалтануудай айхабтар ехэ хүсэ шадалые хэрэглэхэ эгээл сэхэ харгы болоно ха юм.

Олон тоото бэрхэшээлнүүдтэй үдэр бүри тэмсэжэ байхадаа, болоожо байгаа үйлэ хэрэгүүдэй олонхиие манай эрдэм ухаанай уридшалан туйхалха уялгатай байһысэнь, хангалтагүй муу үйлэ хэрэгүүдэй хүсэтэй болохогүйн тула хэмжээ абалгада туһа хүргэхэ байһаниинь хараһаа алдагдадаг байгаа гэсэшэ. Иимэ юумэнэй болоогүйнь голхормоор. Манай эрдэм ухаан, нэн түрүүн ниитын эрдэм, нилээд муу байдалда ороо гэжэ сэхэ хэлэлтэй. Зарим эрдэмтэдэй зүб абяанууд хэрбээ соносодог байгаашье һаа, тэрэниие олон хүн дуулаадаггүй байгаа.

Шалтагаанууд эндэ олон. Тиигэбэшье гол шухалань юуб гэхэдэл, зонхилолго-захиралтын системээр горитой шангаар заабарилагдадаг эрдэмтэ-обществоведэй хэбшээшэһэн хуушанай байдалые хубилган шэнэдхэлгэ мүнөөдөө һандаргажа шадаагүй ха юм. Тэдэмнай гол түлэб партийно-гүрэнэй хүтэлбэрилгын ээлжээтэ шиидхэбэринүүдэй абтаһанай һүүлээр тэдэниие үндэһэ баримтатай болгохо гэжэ оролдодог байгаа гэсэшэ. Тиихэдээ тэдэ шиидхэбэринүүдтэ хара амяа харадаггүй, билдагуушалдаггүй эрдэмтын залан сэхэ тобшололнууд зарим сагта хэрэггүйшье байдаг байгаа.

Эрдэмтэ бүхэнэйшье, тэрэшэлэн бүхэли институтдайшье хүдэлмэриие сэгнэхэ эрилтын хэмжээе эрид шууд хубилгаха хэрэгтэй. Мүн тэдэнэй тобшололнууд ба дурадхалнуудые хэрэглэлгэдэ хандаха ябадалые зохихо хэмжээгээр хубилгаха хэрэгтэй болоно. Тиигээгүй һаа, бидэ саашадаашье олон ушарта манай политическэ хүгжэлтын ябуулганаудай орёо замаар нюдэ балай ябаха болохобди гэжэ үгэ хэлэгшэ онсолон тэмдэглэбэ.

Парти хадаа эрдэмтэд-обществоведүүдые моральна талаһаань үргэхэ, тэдэнэй эрмэлзэл зориг бэхижүүлхэ ёһотой. Эрдэмэй үнэн зүб мэдэсэ хадаа хүнүүдэй ухаан бодолдо, зүрхэ сэдьхэлдэ нүлөө үзүүлхэ хүсэн түгэс хэрэгсэл болоно гэжэ мартаха ёһогүйбди. Эдэ бүгэдые горитой ехээр нарин науканууд гэгдэдэгэй түлөөлэгшэдтэ хамааруулха ёһотой болоно. Үнэн дээрээ ээрхэг түримхэй ябуулга болодог элдэб янзын асари, ехэ проектнүүдые эрдэм наукын нэрэ хүндөөр сагааруулха хэрэгтэ дээрэһээ хэгдэдэг баалалтын эрдэмтэдэй абари занда нилээд ехэ хохидол ушаруулдаг байһаниинь эли ха юм.

Иимэ орёо байдалда батаар буруушаажа шадахагүй ябадал заатагүй сасшадаа оройдоо буруушаахагүй шадабари болодог. Тиигэжэ заримдаа гашуудал хохидол боложо тэхэридэг байгаа ха юм. Эндэһээ нэгэн удхатай иимэ тобшолол хэгдэхэ ёһотой болоно: эрдэм хадаа засаг баригшадта алба хэхэ ёһогүй, харин тэдэнь өөрынгөө ээлжээндэ тэдэнэй дулдыданги бэшэ байдалда хамааралсаха ёһогүй гэжэ Наукануудай республиканска академиин президент хэлэбэ. Наукануудай академи ёһотой автономиин эрхэ хэрэглэхэ, бодото дээрээ дулдыданги бэшэ байха ёһотой.

Пленумдэ ерэхынгээ урда манай нэгэдэлэй цеховэ партийна организацинуудай секретарьнартай уулзаа һэм. Мүнөөдэрэй Пленум партиие, бүхы оронойие шэнэдхэлгэдэ туһалха бээз гэжэ найдажа байһанаа тэдэнэр элирхэйлээ һэн гэжэ КПСС-эй Центральна шалгалтын комиссиин гэшүүн, Саратовай электроагрегатна үйлэдбэриин нэгэдэлэй ахалагша мастер **В. А. Шабанов** мэдээсэбэ. Гэхэтэй хамта КПСС-эй политикые, үзэл суртал, эмхидхэлэй үндэһэ һууриие дайраха ябадалай олошорһон дээрэһээ Коммунис партиин хуби заяанай түлөө һанаагаа зобожо байһан тухай обществодо тэрэнэй дүүргэхэ үүргэ тухай, партиин бэелүүлжэ байһан хубилган шэнэдхэлгэ тухай секретарьнар хэлээ һэн.

Бүридхэлдэ абтаагүй эмхинүүдэй түлөөлэгшэдтэй, элдэб янзын националистнуудай ба һүүдэрэй экономикын ябуулгашадтай хамта зарим эрдэмтэд оронииие буржуазна реформын, үмсын, зөөри һэргээлтын, политическэ эмхигүй зэдэгай байдалай замда оруулхые, ажалшадай түрүү эмхитэй отряд болохо партиин жэгсаалые буруу һүргэхые оролдодог байна.

Теэд хүдэлмэришэд үйлэ хэрэгүүдэй иимэ ябасатай эбсэхэ аргагүй. Социально-экономическа орёо асуудалнуудай табигдажа байхада хараа шугамаа тодорхойлхо, хубилган шэнэдхэлгын улам үргэдэжэ байгаа хүсэнүүдые хажуу тээшэнь зайсуулха гэжэ хүсэдэг хүнүүдһээ эрид һалаха хэрэгтэй.

Марксистско-ленинскэ һургаалай, шэлэгдэһэн социалис замай үнэн зүб байһан тушаа, Совет засагай 70 жэлэй турша туйлагдаһан гэмгүй һайн дүнгүүд тушаа партиин ёһотой гэшүүд һэжэг түрэдэггүй. Алдуу эндүүнүүд, хазагайралтанууд хэгдээ, тиигэжэ мүнөөдэрэй бэрхэшээлнүүдтэ хүргөө гэсэшэ ааб даа. Теэд эдэ бүгэдэ үнгэрөө гэжэ хэлэжэ болохогүй. Урдамнай ехэ хүшэр хүндэ хүдэлмэри хүлеэнэ. Теэд хараа шугам тодорхойлогдонхой, оромнай урагшаа дэбшэжэ эхилээ. Хубилалтануудай эршэ шангадхаха хэрэгтэй. Энээнэй тулада партимнай хүдэлмэришэн ангиин ба таряалшадай бодото ашаа туһые аршалан хамгаалдаг политическэ эдэбхитэй хүсэн байһанаа харуулха ёһотой.

Саратовай областной партийна организацида иимэ программанууд зохёогдонхой гэжэ үгэ хэлэгшэ хэлэбэ. Коммунистнуудай эдэбхи үүсхэлые хүгжөөлгэдэ, ажахын ба политическэ байдалай бүхы талануудые шэнэдхэлгэдэ тэдэнэр туһалдаг. Партийна комитедүүд социальна асуудалнуудта анхаралаа табидаг болонхой. Тиигэжэ гэмгүй һайн дүнгүүд туйлагдана.

Бодото хэрэгүүдээрээ, үнэн сэхэ хараа шугамаараа КПСС-эй областной организаци ажалшадай этигэл найдалда хүртэхые оролдодог. Һунгагдадаг партийна зурганuудай гэшүүд, аппарадай хүдэлмэришэд партийна организацинуудаар ябажа, коммунистнуудай урда табигдаһан зорилгонуудые, тэдэниие шиидхэхэ арга замуудые тайлбарилжа үгэдэг.

Ажалшад болон жиирэй коммунистнууд зарим шухала асуудалнууд тушаа һанаата болодог. Партийна эхин организацинуудай зохёохы арга боломжые хайшан гэжэ һайнаар хэрэглэхэб гэһэн асуудал тэдэнэй нэгэнниинь болоно. Тэдээндэ бээз даанхай байдал бүри ехээр олгохо хэрэгтэй.

Хара амияа хаража, партийна билэдтэйгээ хахасахаар бэлэн бэшэ, харин хатуу шанга хүнүүд хубилган шэнэдхэлгэдэ хэрэгтэй. Энэнь баатаршалга бэшэ, харин өөрынгөө нэгэн зорилгонуудта урбаһан ябадал гэсэшэ ааб даа. Сэбэр сэхэ бэшэ ябадалтай хүнүүдһээ зэргэнүүдээ сэбэрлэжэ, бидэ обществын манлайнь болохо КПСС-эй нэрэ хүндые үргэхэ байнабди.

Захиран баалаха арга болохо демократическа централизмын гол ёһоhoo арсажа, демократическа нэгэн һаналай гол ёһоор тэрэниие һэлгэхые олон хүнүүд дурадхадаг. Теэд ямаршье хүтэлбэригүй митингын демократизм бүтэмжэтэй дүнгүүдтэ хүргэнэгүй гэжэ бодото байдал харуулаа. Централизмһаа арсабал, ниитэ партийна хараа шугам тодорхойлхонь хүшэр байха. Харин журамай һуладабал, тэрэниие бэелүүлхын аргагүй болохо.

КПСС-тэ партийна олониитын засаг тогтоохо гэсэшэ хоёр талатай хэрэг мүн. Һунгагдадаг партийна зурганuудай гэшүүдэй үүргэ ба харюусалга дээшэлүүлхэ, тэдэниие партийна эхин организацинуудай үдэр бүриин нүлөө ехэтэй хиналта доро табиха хэрэгтэй. Энэнь, партийна аппарат бүридхэхэ, гол ёһонууд болон уялганууд тал адли, Уставай зохихо нормонуудаар хангагдаха ёһотой. Һунгагдадаг зурганууд, тэрэ тоодо КПСС-эй ЦК-гай болон Центральна шалгалтын комиссиин гэшүүдэй мүн, тэрэшэлэн эхин ба цеховэ партийна организацинуудай секретарьнарай эрхэ уялганууд ые хараалжа баталха хэрэгтэй.

Политическэ байгуулалтые хубилган шэнэдхэхэдэ ажахы эрхилхэ этигэмжэ түлөөлэлгэнүүдые нютагай Соведүүдтэ дамжуулха, партийна хүдэлмэриин үг удхые ба онол аргануудые үндэһөөрнь хубилгаха эрхэ нүхэсэлнүүд байгуулагдана. Гансашье эхин бэшэ, мүн районно, городской, областной, хизаарай партийна организацинууд бүри ехэ бээз даанхан байдалтай болохо ёһотой. Олохон совет ба ниитын эмхинүүд нэгэ нэгэеэ дабтадаг, тиигэжэ харюусалгань доошолдог байна.

Эдэбхи үүсхэлгүй, юумэ хэдэггүй байһанай түлөө, ондоо үзэл суртал идхаһанай, националис ба сепаратис эмхинүүдтэ хабаадаһанай түлөө, Уставай эрилтэнүүд болон хубилган шэнэдхэлгын аша туһада огто таарахагүй хэмһээ хэтэрмэ хараа бодолтой ябуулганuудта хабаадаһанай түлөө коммунистнууд харюусаха ёһотой.

Хубилган шэнэдхэлгын платформын үндэһэ һуури дээрэ КПСС-ые тойруулан арадуудые нэгэдүүлхэ, партийна зэргэнүүдые нягтаруулха зорилгоhoo ондоо шухала зорилго үгы гэжэ үгэ хэлэгшэ тэмдэглэбэ. Ондоо ондоо һанамжануудай хэлэгдэдэг байгаашье һаань, партиин хараа шугам үнинэй тодорхойлогдонхой. Тиин үзэл сурталай нүлөө үзүүлдэг бүхы аргаар тэрэниие бэелүүлхын түлөө эдэбхитэйгээр тэмсэхэ ёһотой. Олон ондоо һанамжануудые хэлэжэ болохо гэһэн шалтаг бэряад, олониитэдэ мэдээсэл тараадаг олохон хэрэгсэлнүүдэй партиие ба тэрэнэй хүтэлбэрилхы зурганuудые абаха танаггүйгөөр хэлэдэг, тэрэнэй аппарадай хүдэлмэрилэгшэдые таад гээд муушалдаг, үнгэрһэн байдалые муудхадаг, марксистско-ленинскэ һургаалай үндэһэ һууриие шүүмжэлдэг ябадалда хайша хэрэгээр хандажа болохогүй.

Тэрэнэй шиидхэбэринүүдые хараада абан, съездын һүүлээр тоосоото һунгалтын кампани үнгэргэхэ тухай дурадхалые ахалагша мастер дэмжэһэн байна.

Саратовска областиин коммунистнуудай, ажалшадай үмэнэһөө партиин бүхы гэшүүдтэ, оронойажалша коллективүүдтэ үгэ хэлэгшэ хандажа, забастовкын хүдэлөө бү эхилыт гэжэ уряалаа. Харюусалгатай, һайн шангартай ажалаарсал манай экономикые тогтоонуруулхадань правительствада, өөһэдтөө туһалжа шадахабди гэжэ тэрэ онсолон зааба.

Республика соо тохёолдоһон байдал дээрэ тогтоходоо, үшөө олон юумые шалгажа үзэхэ бологдоно, хүнүүд үнэн бодото байдалые мэдэхэ зэргэтэй,— гэжэ Азербайджанай Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретарь **А. Н. Муталибов** мэдүүлбэ. Шалтагаанай эрхэ нүхэсэлнүүдые хараада абангүй, январиин үйлэ хэрэгүүдые хаража үзэжэ болохогүй гэжэ тэрэ һанамжална. Хубилган шэнэдхэлгын эхээр Нагорно Карабахта эхилһэн хёмороо зүришэлдөөнһөө уламжалжа, хоёр арад бээ бэедээ дайсан харша боложо, урда урдаһаа эсэргүүсэн тэмсэжэ эхилээ һэн. Үнэндөө дотоодын дайн болоно, тэрэниие угайдхадаа армишье зогсоожо шадахагүй.

НКАО-гай газар дайдые өөрын болгохо һанаан үйлэ хэрэгүүдэй шалтаг боложо үгөө гэжэ мүнөө хэншье һэжэг түрэхэгүй гээд үгэ хэлэгшэ үргэлжэлүүлбэ. Яажашье һаа Армениин бүридэлдэ орохо зорилго табигдаа гэжэ эли. Энэмнай Совет гүрэнэй түүхэдэ үзэгдөөгүй үйлэ хэрэг болоо. Анханһаа партийна ба гүрэнэй зурганuудай зүгһөө залан сэхэ сэгнэлтын үгтэжэ, эрид хатуу хэмжээнүүдэй абтаагүй байһаниинь халагламаар. Республикын бээз даанхай байдалые эбдэхэ, хажуу тээһээ хамаарха эрхэ хэндэшье үгтөөгүй. Совет хуули энээниие лаб хангана, тэрэниие бидэ наринаар хүтэлбэри болгохо ёһотойбди.

Азербайджанай Компартиин Национальна аша туһые хамгаалгые хангаха аргагүй, түбэй зурганuудта гомдолоо хэлээд байха гурим республиканска партийна организациин нэрэ хүндэдэ горитой хохидол үзүүлһэн байна. Тиигэжэ политическэ засаг нэгэ хэды саг соо юушье хэхэ аргагүй болоод байгаа һэн. Теэд социалис үг зорилгонуудые азербайджан арадай баримталдаг байһан тушаа һэжэг түрэжэ болохогүй гэжэ республикын Компартиин хүтэлбэрилэгшэ онсолон зааба.

Бүхы юумые гуримшуулха шухала гэжэ хэлээд, мүнөө абтажа байһан хэмжээнүүд хэрэг байдалай һайжаржа байлга саашанхи хёмороо зүришэлдөөе зайсуулхада туһалха бээз гэжэ тэрэ ажаглаба. Демократиин эрхэ байдалда зарим хүсэнүүд дан дура зоргоороо болоно, харин нүгөө дүүлынь абаха танаггүйгөөр муушалагдана гэжэ үгэ хэлэгшэ анхаралаа хандуулаа. Тэрэнэй хэлэһэнэй ёһоор, тад зүрюу юумэн болоно. Хуулиин харилсаануудые батадхаха гэжэ байгаад, захиран зонхилжо хүтэлбэрилхэ үеын хүсэ хэрэглэхэ онол аргануудые политическэ байгуулалта хэрэглэхэ баатай болоо.

Оронойзарим регионуудта бүридхэлдэ абтаагүй хүдэлөөнүүд засагай дабхар зурганууд болоо гэжэ мэдэрээд, партийна организацинуудай һула, алдуу эндүүнүүдые хэһэн дээрэһээл иимэ байдал үзэгдөө бэшэ, харин эдэ хүдэлөөнүүдэй ажалябуулга мүнөө болотор хуулиин ёлоор гуримшуулагдаагүй байха юм. Гол шухалань гэхэдэ, КПСС эдэ шэнэ хүсэнүүд тушаа политическэ хараа шугам зохёожо шадаагүй, шэнэдхэгдэжэ байгаа политическэ байгуулалтада тэдэнэй һууриие ба үүргые тодорхойлоогүй байһаар гэжэ Азербайджанай Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретарь хөөрэнэ. Тиигэжэ ёһотой демокрадууд болон үсэд нэтэрүү националистнууд, хубилган шэнэдхэлгын түлөө тэмсэлшэд ба сепаратистнууд адлидхагдана. Политическэ тэмсэлдэ ленинскэ ёһоной тодорхой хараа шугамууд байха ёһотой.

Платформын проектын зарим зүйлнүүд тушаа һанамжаяа хэлэхэдээ, таарахагүй зүйлнүүд үсөөн бэшэ гэжэ үгэ хэлэгшэ тэмдэглэбэ. Тобшолон хэлэбэл, нэгэ талаһаа, амяарлагдаха хүрэтэр нацинууд өөһэдынгөө байдалые өөһэдөө тодорхойлхо эрхэтэй гээд баталагдана, харин нүгөөдэ талаһаа иимэ шэлэлтэ хэһэнэй хэрэггүй гэжэ үнэншүүлхэ гэсэшэ партиин уялга гэжэ хэлэгдэнэ. Эндэ ойлгосотойгоор хэлэхэ хэрэгтэй гэжэ тэрэ тоолоно. Парти хадаа демократическа талаараа мэдэрэгдэһэн политическэ хүтэлбэрилэгшэ байха зэргэтэй гээд проект соо заагдана, теэд мэнэ һаяар шиидхэгдэхээр бэшэ социальна айхабтар ехэ асуудалнуудай табигдажа байхада общество дотор парти өөрынгөө хүтэлбэрилхы үүргые сахиха гэжэ үнэншэхөөр бэшэ байна. Парти социально-экономическа программануудые бэелүүлгые түйлаха юм гэжэ проект соо онсолон тэмдэглэхэ хэрэгтэй гэжэ тэрэ һанамжална. Нөөсэнүүдые алмахаһаа эхилээд предприятинуудые ондоо шэглэлтэй болгохо хүрэтэр тодорхойгоор тоологдонхой. Теэд эдэ бүгэдэнь партиин ерээдүйн ажал ябуулгын онсо эрхэдэ оруулагдаагүй. Зөөриин асуудалые эрид шиидхэнгүй гү, али шухала журам хангангүй, ажахы эрхилэлгын гансал түсэблэлгын ба дэлгүүрэй онол аргануудаар экономикые гуримшуулан һайжаруулха һанаашалга һанаанда хүрэнэгүй.

Манай нэгэдэлэй коммунистнуудай, Челябинска областиин коммунистнуудай хэлэһэн олохон дурадхалнууд болон бодолнуудай партиин XXVIII съездэдэ КПСС-эй ЦК-гай платформын проект соо харуулагдаанхай байһаниинь һанаанда һайн байна гэжэ «В. И. Ленинэй нэрэмжэтэ Челябинскын тракторна завод» гэһэн үйлэдбэриин нэгэдэлэй парткомой секретарь **Б. М. Платонов** хэлэбэ.

Гэбэшье партида, обществодо суглараһан олон асуудалнууд проект соо харуулагдаагүй. Энэньшье ойлгосотой ааб даа. Харин гол шухалань гэхэдэ, гансашье коммунистнуудай бэшэ, мүн партийнэбэшэ хүнүүдэй этигэл найдал харюулагдаанагүй.

Үгэ хэлэгшын һанамжын ёһоор, партиин XXVIII съездын зарлагдахаһаа урид партида референдум үнгэргэжэ, зарим асуудалнуудаар үгэ бүлэалдаата хоорэлдөө үнгэргэжэ, коммунист бүхэнтэй зүбшэжэ, энэ дутагдалые хүсэлдүүлжэ болохо. Тобшолон хэлэбэл, партиин шэнэ Уставай проектые зүбшэн хэлсэхэ үедэ иимэ хандасые бэелүүлжэ болохо һэн.

Парти, Центральна Комитет демократи үргэдхэхэ асуудалнуудаар ниитын бусад эмхинүүдһээ гээгдэһэн зандаа. Тиимэһээ СССР-эй Верховно Соведтэ партиие түлөөлдэг хүнүүдэй, мүн тэрэшэлэн правительствада хүдэлдэг коммунистнуудай хүдэлмэриин программа болохо ёһотой онсо хэмжээнүүдые платформын проект соо харуулха гэһэн дурадхалые үгэ хэлэгшэ дэмжээ.

Экономикые хубилган шэнэдхэхэ, демократи үргэдхэхэ хэрэгүүдые дайрахадаа, арадай ажахыдахи олохон бэрхэшээлнүүд түбэй зурганuудай хэһэн алдуу эндүүнүүдтэй, юумэ мэдэхэгүй ябадалтай холбоотой гэжэ тэрэ тэмдэглэбэ. Жэшээнь, зарим һалбаринуудта салингай хэмжээнүүдэй хизаарлалтануудые болюулхадань, зарим зондо һайн боложо үгөө. Жэшээнь, автотракторна эрдэмэй институдай Челябинскын филиалда олохон хүдэлмэрилэгшэдэй һарын салин 13 мянга гаран түхэриг болоно. Хүдэлмэришэд болон алба хаагшад иимэ хубилган шэнэдхэлгые ойлгожо ядана, буруушаана. Энээнһээ уламжалан хэлэхэдэ, бүри нёдондо жэлдэ Н. И. Рыжков правительствын заседани дээрэ эдэ асуудалнуудые табяа һэн. Теэд иимэ байдалые гуримшуулхын тула бүхэли жэл хэрэгтэй болоо.

Үгэ хэлэгшэ регинональна ажахын тоосооной дутуу дундануд тухай хэлээ. Зохихо хуулиин проект соо харуулагдаһан ажахын тоосоон амяарлагдан түсгаарлагдаха зам нээжэ үгэхэ байна. Харин арадай хэрэглэмжын эд бараагаар ба эдеэ хоолой зүйлнүүдээр нютагуудые өөһэдөө хангаха тухай түбэй зурганuудай табидаг эрилтэнүүд тэдэнэй хэһэн алдуунуудай түлөө харюусалгые нютагай зурганuудта тохохо һэдэлгэ гэжэ сэгнэхээр, Платформын гурбадахи бүлэг соо экономикын асуудалнуудые бүри тодорхойгоор найруулхые парткомой секретарь дурадхана.

Партиин Центральна Комитедэй һүүлэй жэлнүүдтэ абаһан зарим шиидхэбэринүүдые партийна организацинуудта буруушаан угтаа гэжэ тэрэ саашадаа хэлэбэ. Жэшээлхэдэ, КПСС-эй ЦК-гай апрелиин (1989 он) Пленумые юундэ үнгэргөө гэсэшэб гэжэ ойлгобогүй. Хүдөө ажахын асуудалнуудта зорюулагдаһан КПСС-эй ЦК-гай мартын (1989 он) Пленумэй һулаар бэлдэгдэһэниинь тэмдэглэгдэнэ. Гадна КПСС-эй ЦК-гай Россиин бюро бии болгохо тухай тогтоол баталан абаһан декабриин (1989 он) Пленумэй шиидхэбэринүүд мүн лэ буруушаагдаа. Иимэрхүү асуудалнуудаар партийна организацинуудтай зүбшэхэ хэрэгтэй гээд һанахаар байна.

Али нэгэ хүтэлбэрилэгшын хэрэг байдалаа хэр һайнаар мэдэхэ байһанайнь шалтагаанuудые ойлгохын болон зүбөөр сэгнэхын тулада КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой зарим гэшүүдэй тодорхой асуудалнуудаар һанамжануудыень коммунистнуудай мэдэхэ гэсэшэ шухала байна. Айхабтар орёо болон хүшэр хүндэ үйлэ хэрэгүүд экономикодо болоно. Зүгөөр ЦК-гай секретарь, Политбюрогой гэшүүн нүхэр Слюньков энэ асуудалаар һанамжаяа хэлэнэгүй. Тэрэниинь бидэнэр оройдоо мэдэхэгүй байнабди. Олонхи үзэл сурталай асуудалнуудаар нүхэр Медведевэй һанамжануудые мүн лэ мэдэнэгүйбди. Харин тэдэниинь мэдэхэ хэрэгтэй байгаа. Хэдэн областной партийна организацинуудта боложо байһан уналгын үйлэ хэрэгүүд тухай Политбюрогой гэшүүндэ кандидат нүхэр Разумовскиин абяагүй байха ушарынь гайхал түрүүлнэ. Арадай депутадуудай съезд дээрэ партиие үлүү гарамаар шүүмжэлхэ, гансал хара будагаар будаха ябадалай дэлгэржэ байхада, Политбюрогой гэшүүд, депутат-коммунистнууд засагай дээдын зурганда КПСС-ые түлөөлжэ байһан аад, юундэ абяагүй һууна гэсэшэб гээд коммунистнууд болон партийна бэшэ зон бүгэдөөрөө гайхаһан байха юм. Харин хэблэлдэ айхабтар хурса шүүмжэлэлэй гаража байхадань, Политбюрогой гэшүүдэй абяагүй байдагынь бүришье ойлгохоор бэшэ. Онсолходо, Е. К. Лигачевто хандажа, ямар олон шүүмжэлэл хэгдээб? Эдэ бүгэдэ хэрэгтэмнай огто туһалнагүй ха юм. Центральна Комитет өөрынгөө нэрэ хүндын хүсөөр тэрэниие дэмжэхэ, ямаршье үндэһэгүй гэмнэлтэнүүдые зайсуулха, үгышье һаа, эмхидхэлэй тобшололнуудые хэхэ ёһотой байгаа. Юуб гэхэдэ, хэблэлдэ гараһан иимэ материалнууд бүхы партиие гэмнэлгэ болоно ха юм.

Челябинска областиин, Челябинска тракторна заводой коммунистнуудай һанамжын ёһоор, боложо байһан юумэн тухай олондо мэдээсэлгын болон демократизмын жэшээ КПСС-эй ЦК болон Политбюро харуулнагүй гэжэ парткомой секретарь онсолон зааба. Эдэ бүгэдэ КПСС-эй ЦК-гай секретарьнарые болон Политбюрогой гэшүүдые һүүлэй үедэ һунгалгада, Литвагай Компартиин дотоодын байдал тухай ЦК-гай декабриин (1989 он) Пленум тухай дүүрэн мэдээсэлэй үгы байһанда хабаатай. Энээнһээ боложо, декабриин Пленумэй шиидхэбэринүүдэй хэр зүбөөр абтаһаниинь зарим коммунистнууд һэжэгтээ абана ха юм. Литвагай Компартиин XX съездын шиидхэбэринүүд соо бии байһан сепаратизмые коммунистнууд бүхы дээрэнь буруушаана, зүгөөр эндэ тогтоһон байдалые бүри тодорхойгоор мэдэжэ абаха дуратай байна.

КПСС-эй ЦК-гай январиин (1987 он) Пленумэй шиидхэбэринүүд ажабайдалтай холбоогүй теори байшоо гэжэ үгэ хэлэгшэ мэдүүлбэ. Хүтэлбэрилхы кадрнуудай нэгэ хэды болоод лэ һэлгэгдэжэ байха тухай Бүхэсоюзна XIX партконференци дээрэ абтаһан шиидхэбэри кадрнуудые шэлэн олохо болон таарамжатайгаар хубаарилан табиха хэрэгтэ тон дүүрэнээр хараада абтанагүй. Тиимэһээ кадрова политикын асуудалнуудые бүри дүүрэнээр болон тодорхойгоор платформын проект соо харуулха хэрэгтэй. Юундэб гэхэдэ, энэ бүлэг үнэн дээрээ үгы байна ха юм. Залуушуултай, комсомолтой ябуулгадаха хүдэлмэри тухай платформын проект ехэ багаар хэлэгдэнхэй гэжэ үгэ хэлэгшэ заана.

Челябинска областиин олонхи коммунистнууд энэ һанамжые дэмжэнэ. Тиимэһээ өөрынгөө партийна организациин үмэнэһөө үгэ хэлэгшэ нэгэ иимэ гүйлтатайгаар хандаба: СССР-эй Верховно Соведэй гурбадахи сесси дээрэ СССР-эй Конституциин 6-дахи статьяе хубилгаха тухай асуудал Центральна Комитет табиг лэ.

Съездые үнгэргэлгын болзорые дүтэлүүлхэ талаар ороһон дурадхалнуудые бүхэли дээрэнь дэмжэхэ зуураа, партиин өөрынь хүсэ шадалые нэгэдүүлхэ талаар яаралтай хэмжээнүүдые абаха, партийна скругууд боложо нэгэдүүлэгдэһэн эхин организацинуудта оронойдундаһаа шэлэжэ делегадуудые һунгаха, тусхайгаар эмхидхэгдэһэн комисси партиин XXVIII съездэдэ зорюулагдаһан политическэ платформые зүбшэн хэлсэлгые эмхидхэжэ, ороһон бүхы дурадхалнуудые хаража үзэхэ ёһотой гээд үгэ хэлэгшэ онсолоо. Тоосооото һунгалтын кампаниие съездын һүүлдэ үнгэргэжэ, шэнэдхэн хубилгалгын платформо дээрэ КПСС-эй зэргэнүүдые нэгэдүүлхын болон нягтаруулхын тулада хэрэглэхэ шухала.

Зонхилогшо парти, арадай политическэ манлай зандаа КПСС үлөө гэсэшэ гү? Урданайхи мэтэ коммунис үзэл сурталай хараа шугам бата найдамтайгаар баримтална гү, али социал-демократи тээшэ эрьенэ гү? Дэлгүүрэй экономикын байгуулагдахада үзэгдэхэ социальна болон политическэ хойшолонгуудые дүүрэнээр уридшалан ойлгоно гү? Манай арадай 1917 оной октябрь соо шэлэһэн социальна үнэн зүб байдалтай общество эдэ бүгэдын үндэһэн дээрэ байгуулагдаха гү, али ямар нэгэ ондоо юумэн үзэгдэхэ гү? Мүнөө үедэ КПСС-эй дабан гаража байһан бэрхэшээлнүүдэй гол шалтагаанууд эдэ асуудалнуудтай холбоотой гэжэ КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүд, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ **Н. И. Рыжков** хэлэһэн байна. Тиимэһээ эдэ асуудалнуудта харюунуудые партиһаа газаа тээ бэшэ, харин өөр соонь бэдэрхэ хэрэгтэй. Тэдэниие шиидхэлгэ хойномнай бэшэ, харин урдамнай байна. Дотоодынгоо ажабайдалые болон КПСС-эй ажалябуулгые үндэһөөрнь шэнэлһэнэй ашаар шиидхэбэри олохобди. Шэнэлэгдэжэ байһан парти өөрынгөө үүсхэлээр, тон тодоор болон үнэн сэхээр үнгэрһэн сагта гаргагдаһан муу муухай ябадалнуудһаа арсаха ёһотой гээд үгэ хэлэгшэ тоолоно: терророй террор гээд нэрлэхэ, нюдарган гээд гэмнэлгые обществодо харша хуулита бэшэ ажал ябуулга гээд, үнэн дээрээ дайсад бэшэ зонтой тэмсэлые гэмтэ ябадал гээд сэхэ тодорхойлхо хэрэгтэй. Эдэ бүгэдын ашаар хэдэн арбаад жэл соо коммунистнуудай үе үеын хэһэн һайн һайхан хэрэгүүд тодорон харагдаха.

Олон партийна байгууламжа тухай асуудалда үгэ хэлэгшэ онсо анхарал хандуулжа, иимэ байгууламжа хэрэгтэй гү, али үгы гэжэ зүбшэн хэлсэхэ гэсэшэ хожом болоо гэжэ тэмдэглэбэ. Иимэ байгууламжа үнэн дээрээ бии болонхой. Тиимэһээ манай обществын хүгжэлтын түүхын бүхы ябасые хубилгаха аргатай энэ айхабтар шухала асуудалда хандасаяа платформо соогоо парти тодорхойгоор харуулха ёһотой. Тус асуудалда сэхэ харюусангүй коммунистнууд гаража шадахагүй. Бусад ниитэ-политическэ нэгэдэлнүүдтэй хамта ажаһууха болон хүдэлхэ хүндэ хүшэр һуралсал коммунистнууд ерээдүйдэ гараха ёһотой гээд үгэ хэлэгшэ тоолоно. Эдэ бүгэдэ найдамтай хуулита үндэһэ һууритай байха зэргэтэй ааб даа. Юуб гэхэдэ, элдэб эсын «псевдо» болон «ультра» хүдэлөөнүүд ехэ хохидол ушаруулжа болохо, мүнөөшье обществодо бүхы дээрэнь, зарим эрхэтэдшье хохидол ушаруулжа байна ха юм. Эндэ юумэн тодо болон хуу эли байха ёһотой.

Орон соомнай бии болоод байһан ниитэ-политическэ бүхы хүдэлөөнүүдтэ хандасаяа арадай засагай зурганууд одоол тодорхойлжо, аляндань үнэхөөрөө демократиин хараа зорилгонуудые баримталагданаб, хаанань дэбжэлтын оронд о һандаргахы ажал ябуулганууд диилэнэб гэжэ арад зондоо хэлэхэ ёһотой.

Социально-экономическа һалбарида хабаатай хуулинуудые зохёолгодо тон зүбөөр ехэ анхарал хандуулха зуураа, орон соохи ниитын харилсаануудые тааралдуулһан хуулита актнуудые бии болгохо талаар хүдэлмэри тон удаанаар ябуулнабди гэжэ үгэ хэлэгшэ тэмдэглээ.

Партиин, Соведүүдэй болон ажахын хүтэлбэриин зурганuудай уялгануудые амяарлалгын үйлэ хэрэгүүдэй удаанаар болон нэгэ адли бэшээр ябажа байһантай манай һүүлэй жэлнүүдэй олонхи бэрхэшээлнүүд нягта холбоотой гэжэ үгэ хэлэгшэ һанамжална. Нютагуудай социально-экономическа хүгжэлтые сэхэ заабари үгэжэ хүтэлбэрилэлгынгөө заншалта онол аргануудһаа партийна комитедүүдэй арсажа эхилхэдэнь, Соведүүд болон тэдэнэй гүй-

КПСС-эй ЦК-гай ПЛЕНУМ ДЭЭРЭ ХЭЛЭҺЭН ҮГЭНҮҮД

...хэл. Эхининь 1—2-дохи бээ (үдэтэ).

[illegible]

Партида элдэб бүлэглэлнүүд бии болоод, ажал ябуулганууды хэжэ байна.

Өөһэдынгөө хүдэлмэреэр хубилган шэнэдхэлгые урагшань дабшуулдаг, тэрэнэй үрэ дүнгүүдэй түлөө өөһэдтөө харюусалга даажа абаһан хүнүүд, мүн КПСС-ые политическэ газарһаа хажуу тээшэнь этэрхэ, тэрэниие гүрэнһөө амяарлаха, марксизм-ленинизмые муушалһан хүнүүдшье коммунистнуудай дунда бии. Энэ хадаа олон ондоо һанамжа бэшэ, харин үзэл бодолой үймөөн, коммунистнуудай нүлөөлхын тула парти доторой тэмсэл болоно гээшэ гэжэ тэрэ тоолоно. Энэ тэмсэлэй митингын, эмхи гуримгүй шэнжэ абажа байһан байдал иленгаяа һанаа зобооно. Партиин Центральна Комитедэй ба юрын коммунистнуудай хоорондохи, правительствын ба арадай хоорондохи харилсаа холбоо бэхижүүлхэ зорилготойгоор өөһэдынгөө ажал ябуулга тухай, КПСС-эй ЦК-гай болон зохихо зургаануудай хүдэлмэри тухай КПСС-эй ЦК-гай ба Политбюрогой бүхы гэшүүдэй, правительствын гэшүүдэй партийна эхин организацинуудта, ажалша коллективүүдтэ тоосодог болохо, КПСС-эй ЦК-гай платформо ойлгуулха талаар Пленум шиидхэбэри абаха ёһотой гэжэ үгэ хэлэгшэ дурадхаба. Харин коммунистнуудай һанамжа болон дурадхалнуудые партиин шэнэ съездын документнүүдэй проектын үндэһэн болгожо абаха [illegible]

парти хадаа урагша хойшоо ябасагааха газар бэшэ гэжэ мэдүүлбэ.

Обществоёо хубилган шэнэдхэжэ байхадаа, үндэһэ һуури хүгжөөхын орондо элдэб байгуулалтануудаар үлүү гарама дашуурна хабди гэжэ Ивановска областиин партийна хүтэлбэрилгэшэ һанамжалба. Экономическа залан шууд реформые бэелүүлгэдэ унжагайржа, удаа дараалан хараа шугам баримталаагүйһөө боложо, хүн зоной ажаһуудалай хэмжээ доошолуулаабди, мүнгэн үнэ сэнгээ алдаа, эд бараа хомор болоо.

КПСС-эй ЦК-гай мартын Пленум хүдөө ажахые һэргээхэ программа соносхоод, мүнгэ тангаар ядалсажа байһан колхоз, совхозуудай байдалые һайжаруулха мүртэй арга олгоогүйбди. Тиигээд үгэ хэлэгшэ нэхэлгын предприятинуудай хлопогоор мууса хангагдадаг, союзна республикануудтай, тэрэ тоодо Узбекистантай экономическа харилсаа холбоонуудай һайнаар хүгжөөгдэдэггүй тухай, экономическа реформын бусад асуудалнуудаар ушарһан бэрхэшээлнүүд тушаа хөөрэбэ.

ООН-ой ендэр дээрэһээ, Европын Соведтэ, «Финляндия» гэжэ ордон соо программануудаа найруулан үгэ хэлэлгэ, мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдтэй, хилын саанахи оронуудай хүн зонтой эрхэ сүлөөтэйгөөр харилсалга хадаа ху- [illegible]

Обществын дээдын хүсэл эрмэлзэлнүүдтэ харша хуулинуудые ба тогтоолнуудые абалгада хаалта хэрэгтэй гэжэ үгэ хэлэгшэ һанамжална. Энэ хаалта хадаа арсашагүй «хорюул» мүн. Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ болбол миин лэ түрүүлэгшэ бэшэ, харин орон соохи гүрэнэй дээдын засагые элирхэйлэгшэ хүн гээшэ. Тиимэһээ иимэ засагай гүйсэд дүүрэн эрхэ нүхэсэлнүүд ба эрхэ мэдэл хэрэгтэй. Эндэһээ уламжалан, гүрэнэй толгойлогшын тушаал президентые бии болгохо гэһэн һанамжа дэмжэбэ. Энэ хадаа хойшолуулашагүй хэрэг болоно.

ЦК-гай Пленумүүд дээрэ, хуули гаргадаг органуудта оройдоо дурсагдадаггүй асуудалые — ядерна кнопко тухай асуудалые министрэй нэгэдэхи орлогшо дайраба. Үнэхөөрөө хэрэгэй гараа һаа, тэрэниие хэн дараха эрхэтэйб? Партийна талаһаа харахада — Генеральна секретарь, сэрэгэй талаһаа оборонын Соведэй түрүүлэгшэ, парламентска талаһаа президент тиимэ эрхэтэй. Тобшолон хэлэхэдэ, совет арадай диилэнхи олоной этигэл найдабарида хүртэдэг, бүхэдэлхэйн этигэлдэшье хүртэдэг хүн болоно ха.

Ниитын элдэб ондоо хүсэл эрмэлзэлнүүдые согсолон нэгэдхэжэ шададаг онсо шадабари партида бии. Бусад партинуудай байха арга шэнэ Конституци соо харуулхада КПСС буруушаанагүй гэһэн бодол съездые угтуулһан платформо соогоо нэмэебди гэжэ үгэ хэлэгшэ дурадхаба. Иигэхэдээ өөһэдынгөө хүсэндэ найдажа байһанаа харуулха бэлэйбди.

Гадаадын хэрэгүүдэй министерство хадаа тагнуулһаа гадна хариин гүрэнүүдэй һанал бодолнуудые, хүсэлнүүдые шэнгээн абадаг эгээл нарин байгуулалта болоно гэжэ үгынгөө түгэсхэлдэ хэлэнэ. Дэлхэй дээрэ хубилган шэнэдхэлгын тала бариһан ехэ хүсэн бии, дотоодын байгуулалтадамнай таарамжатай уласхоорондын таатай зохид эрхэ байдал тогтонхой. Тиимэһээ худал хуурмаг бодолнуудай хүүрнүүд дээгүүр тэнэжэ ябанхаар бодото байдалда үндэһэлэн ажал ябуулга хэхэ зэргэтэйбди.

КПСС-эй ЦК-гай платформын проект хадаа найдал олгоһон, ороной, тэрэ тоодо, тэрэнэй соёлой, хуби заяае шиидхэхэ аргатай документ болоно. Эрид «шиидхэхэ» гээд хэлэхэ дуратай байха һэм, тэбэшье шиидхэхэ аргатай гэжэ зорюута хэлэнэб. Юундэб гэхэдэ, партиие мүнөө үедэ шүүмжэлэн буруушааха гол зүйл гэбэл, үгэ болон хэрэгэй заншалта алгасаан болоно гэжэ СССР-эй соёлой министр Н. Н. ГУБЕНКО хэлээ. Арадуудай соёлой-түүхын баялигуудые тоохогүй ябадалые проект буруушаана гэжэ тэрэ тэмдэглээ. Гэхэтэй хамта орон соо үдэр бүри соёлой ба түүхын 12 хүшөө һүнэн хосорно. Тэдэниие һэльбэн шэнэдхэлгэдэ табигдадаг гүрэнэй һомололгонууд, 1986 онтой сасуулхада, таба дахин дээшэлээ. Арадай заншалта соёлой үндэһэнүүд, урлал бүтээл, аман зохёол шэмэ шүүһээ алдатараа хатаагдаа. Национальна хэлэнүүд үгыроо. Һургуулиһаа — искусство, хотонуудһаа — архитектура, үдэр бүриин ажаһуудалһаа—гоё һайханиие бодотоор сэгнэхэ оюун бодол түригдэжэ, үгы болоо.

Министрэй һанамжаар, эдэ гээлтэнүүдые арад зон соёлой талаар партиин политикатай холбохо эрхэтэй. Соёлдо хохидол үзүүлһэнэй түлөө уголовно харюусалга хүрэтэр коммунист бүхэнэй хубиин харюусалгада хабаадуулагдадаггүй байһан сагта КПСС-эй һанаашалганууд саарһан дээрээл үлэхэ.

Платформын проектын ёһоор, ерээдүйн түхэл шэнжые КПСС ямараар хараалан тодорхойлноб гэхэдэ, тэрэ соёлой ба эрдэм-техникын хүсэтэ дэбжэлтын үндэһэ һуури дээрэ байгуулагдажа, хүн хадаа түүхын хүгжэлтын өөрынь гол зорилго болохо зэргэтэй. Энэ хараа бодол Ленинэй политическэ гэрээд захяатай зохилдоно. Олон түмэнэй соёлой хэмжээе дээшэлүүлэнгүйгөөр арадай ёһотой засагые, экономико дээшэлүүлгые, социальна асуудалнуудые шиидхэлгые түйлажа болохогүй гэжэ Ленин баримталан ойлгуулаа хамнай.

Соёл тухай асуудалые партиин болон гүрэнэй политикын тэгэн дундань Ленин табидаг байгаа. Энэмнай түйлай хүндэ доройтолгын эрхэ байдалда болоно бшуу даа! Соёлой талаар нациин доошоо уналга хадаа обществын ухаан бодолой, арад зоной, ажахы эрхилэгшэдэй, соёлой ажал ябуулагшадай өөһэдынь оюун сэдьхэлэй, зан абариин гээлтэ хохидол боложо, һөөргэдэн сохидог ха юм. Соёл болбосоролгүй ябадал хадаа оронииие хүн түхэлтэй болгохо, экономикые, арадууд хоорондын харилсаануудые элүүржүүлхэ зам дээрэ тушаалдаһан гүнзэгы нүхэн болоно.

Эрдэм һуралсалай, гэгээрэлэй, соёлой бүхы һалбариие хүгжөөлгэдэ һомологдодог гаргашануудые дээшэлүүлхэ хэрэгые гол зорилгонуудай нэгэн гэжэ дэбжүүлһэн, эрдэм һуралсалые, соёлые хүгжөөлгэдэ шэглүүлэгдэһэн олониитын үүсхэл, хандиб үргэлнүүдые дэмжэһэн платформын проект Верховно Соведэй сесси дээрэ баталагдаха хуулинуудтай зүришэлдэнэ гэжэ үгэ хэлэгшэ анхаралаа хандуулаа. Хандиб үргэлэй зорилгодо, мүнгыень бусаахагүйгөөр соёлой, искусствын болон архитектурын хэрэгүүдые һомологодо дамжуулагдаһан мүнгэн зөөридэ налог тохохогүйн түлөө Айтматовай комисси, Рыжковой комитет, зохёохы ажалай бүхы холбоонууд, соёлой министерство Верховно Соведэй түсэблэлгын болон финансово-бюджетнэ комисситай тэмсэжэ байнхай. Ашаг олзодо тохогдодог болон обородһоо абтадаг налогуудые түлэлгэһөө зохёохы холбоонуудэй предприятинуудые сүлөөлхэ хэрэгтэй гэжэ түсэблэгшэд болон финансистнуудые хоёр һарын туршада ойлгуулжа яданабди. Үрэ гараха юм бэшэ.

Хуули ёһото гүрэн тогтоохо хэрэгтэ политическэ болбосоролые дээшэлүүлгэ айхабтар ехэ үүргэтэй гэһэн платформын проектын бодолые дэмжээд, политическэ соёл болбосорол хадаа юрын соёл болбосоролһоо эхилдэг гэжэ министр тэмдэглээ. Соёл гээшэ һалбари бэшэ. Тэрээндэ албан зургаанай, һалбариин хэмжүүртэйгээр хандаха ябадал хосоролто хойшолонтой. Соёл гээшэ бүгэдэндэ хабаатай. Ямаршье министерствэдэ, оборонын министерствэһээ эхилээд, хүнгэн промышленностиин министерство хүрэтэр, эмхи зургаан бүхэндэ, хото, район бүхэндэ соёлдо шэглүүлэгдэһэн бюджедэй өөрын статьятай болохо ёһотой гэжэ ойлгоогүй сагта хуули ёһото гүрэн байгуулха аргатай политическэ болбосорол тухай хэлсэһэнэй үлүү.

Эдэ зүйлнүүдые хараадэ абан, соёлой талаар Союзай болон союзна республикануудай хуули ёһоной үндэһэнүүдые байгуулха хэрэгтэй болоод байһан тухай хэлэгдээ. Имагтал хуули соёлой хэрэгтэ, мүнгэ, олзоор дашууралгые, национализмые, захиралтын гуримые дабаха арга олгохо зэргэтэй. Имагтал хуули мүнгэ һомололгын бюджетнэ болон бюджедһээ гадуур олдохо аргануудые тодорхойлхо уялгатай. Имагтал хуули зохёохы ажалда — эрхэ сүлөө, соёлдо түрүүшын ээлжээнэй удха шанар олгохо хүсэтэй. Орон соо дундуур салин хүлһэнэй 240 түхэриг байхада, соёлдо хоёр дахин доошоо, жэшээнь, библиотекарь болон музейн хүдэлмэрилэгшын салин 90 түхэриг болоно. Социальна тэгшэ бэшэ иимэ байдалые имагтал хуули тэгшэлхэ жэшээтэй.

Имагтал КПСС энэ хуулиие үүсхэгшэ байха ёһотой. Энэ политическэ ехэ асуудал болоно. Ниитын хүгжэлтын энэл һалбарида КПСС ниитын ондоо хүсэнүүдтэ булигдаха ёһогүй. Тииһээ тиитэрээ партиин хүтэлбэрилэгшэдэй хэлэһэн үгэнүүдһээ тухайлхада, соёлой политикын шэнэ хараа бодол ЦК-да бии юм хаш. Энэ хараа бодолые ниитэ нэгэн документдэ согсолжо, бэелүүлхэ хэрэгтэй. Эрдэм һуралсалые болон хүмүүжүүлгые һайн һайхан хүн шанартай болгохо ябадал КПСС-эй соёлой политикын түшэг тулгууринь болохо зэргэтэй. Балшар багаһаа, эхын һүтэй хамта, үхибүүнэй нааданхайнуудһаа, һургуулиин болон вузуудай программануудые гуманитарна предмедүүдээр баяжуулгаһаа эхилээд, хүмүүжүүлхэ ябадал жэншэдгүй тэгшэ, дүрбэн тэгшээр хүмүүжэһэн хүниие гүрэндэ үгэхэ гээшэ. Энэ талаар Эрдэм һуралсалай комитедһээ эхилээд, Госкино, Гостелерадио, Госкомпечать, Наукануудай академи гэхэ мэтые оруулалсан, зохёохы холбоонууд хүрэтэр— бүхы хүсэнүүд батажан жагсаха ёһотой.

Хубилган шэнэдхэлгын жэшээ дээрэһээ бирагүй заншалһаа һалахань хэды хүшэр гээшэб гэжэ харанабди. Энээнһээ уламжалан, «КПСС хадаа нэгэн һаналтанай һайн дуранай эмхи зургаан болоно, тиин эрээнһээ гаралга политическэ болон эрхэтэнэй ямаршье хойшолонтой байха ёһогүй» гэһэн платформын проектын дүрим шухала гэжэ намда һанагдана. Энэ дүрим хүсэ хэрэглэлгые зайсуулна.

Магазинуудай хооһон тагуул, гэмтэ ябадалай дураараа дэлгэрэлгэ, ажаһуудалай хэмжээнэй уналга, нацинууд хоорондын зүришэлдөөнүүд мүнөө үедэ партида олохон хүнэй хандалгые тодорхойлно гэжэ Куйбышевай «Прогресс» заводой парткомой секретарь **В. В. Козленков** хэлэбэ. Тэрэ гү, али энэ шиидхэбэри абахадаа, хойшолонгуудынь урид юундэ багсаамжалагданагүйб гэжэ коммунистнууд болон партийна бэшэ зон асуудаг. Орон соомнай үндэр нэрэ солотой эрдэмтэд, эрдэмэй элдэбын түбүүд болон институдууд дутуу бэшэ, харин халтадтаа үлүү ха юм. Партиин ороод байһан шахардуу шанга байдалай ушар шалтагааниинь гэбэл, эрдэмэй үндэһэтэй хубилган шэнэдхэлгын хараа бодолой, политическэ хараа шугамаа партиин хүтэлбэриин удаа дараалан залан сэхээр бэелүүлхэ ябадалай үгы байһанһаа эхитэй.

Дутуу дунданууды, үнгэрхэдөө, хүдэлмэреэ доройтуулан унагааһан хүнүүдые партийна талаһаань сэгнэлтэ алин гээшэб, хэн хубиин хэһээлтэ абааб? Юундэ гансал наһа барагшадые, габьяата амаралтада гарагшадые «нохойн эдихэгүйгөөр» гэмнэнэ гээшэбибди? Центральна Комитедэй болон Политбюрогой мүнөө мэндэ байгша гэшүүдэй олонхинь эдэ мэтэдэ хабаатай бэшэ юм аал? Гэхэ зуура ажалдаа горитой дутагдалнуудые урдань ушаруулһан, мүнөөшье ушаруулһаар байһан Политбюрогой, Центральна Комитедэй зарим гэшүүд, обкомой секретарьнар, партийна бусад хүдэлмэрилэгшэд тон хүндэтэйгөөр пенсидэ гарана. Хубилган шэнэдхэлгын жэлнүүдтэ абтаһан шиидхэбэринүүдые буруу һүргэһэнэй түлөө хэн харюусаа гээшэб?

Эхилээд байһан конверси тухай хэлэхэдээ, оборонно предприятинуудта удаан сагай туршада түйлай ехэ мүнгэн һомологдожо байгаа, тиин тэдэ мүнөө техническэ хангалгаараашье, кадрова бүридэлөөрөөшье бусадһаа һураггүй дээшээ болоно, тиимэһээ эндэ нөөсэлһэн эрдэм-техникын хүсэ шадалые хүдэлэгшэдтэнь хохидол хүргэнгүйгөөр ажаһуудалай орёо техникэ үйлэдбэрилгэдэ гүйсэд хэрэглэхэ шухала гэжэ үгэ хэлэгшэ онсолбо.

Харин үнэн дээрээ тад ондоо байдал тохёолдонхой. Хоморой шухаг тоног хэрэгсэлнүүд һандаргагдана, дүй дүршэл ехэтэй кадрнууд алдагдана, тэрээншьегүйгөөр цехүүдтэ тохёолдоһон шахардуу байдал улам орёо болоно. Партийна хүдэлмэрилэгшын һанамжаар, оборонно предприятинуудай үндэһэ һуури дээрэ агропромой захилнуудые дүүргэдэг заводуудые байгуулаа һаа, зүбтэй байгаа. Энэ ушарта эдэ заводууд урдань үзөөгүй материалнуудтай, техпроцессүүдтэй ушархагүй һэн. Мүнөөнэй эрхэ байдалда эгээл үнэтэй зүйл болохо оборонно заводуудай үндэр шадабари мэргэжэлтэй кадрнуудые тогтоохонь тон шухала гэжэ ойлгохо саг ерээ.

Гэр байрын программые 2000 он хүрэтэр дүүргэхэ ябадалые һэжэглээд, энэшье, бусадшье жэшээнүүд Центральна Комитедэй ажал ябуулгые хангалтагүйгөөр сэгнэхые коммунистнуудые баадхана, мүнөө үедэ партиин хүтэлбэридэ сэгнэлтэ үгэхэ хэрэгтэй гэжэ үгэ хэлэгшэ тэмдэглэбэ. Иимэ эрхэ байдалда парти доторой демократиие үргэдхэхэ талаар хэмжээнүүдые абангүй яагаад байжа болоно гээшэб гэжэ жиирэй коммунистнууд ойлгоногүй. Парти доторой демократиие үргэдхэхын, партийна эхин организацинуудта КПСС-эй гэшүүдэй эдэбхи үүсхэл, харюусалгые дээшэлүүлхын тула партийна хүтэлбэрилгын олон шатануудые усадхажа, партийна эхин организацида сэхэ хүрэдэггүй шатануудые болюулха гэжэ дурадхагдаба. Тэрэнэй эрхэ түлөөлэлгын хэмжээн соо абтаһан партийна эхин организациин шиидхэбэринүүдые партийна дээдын органууд болюулха ёһогүй. Тоосоото-һунгалтын кампаниин эхилтэр хүтэлбэрилгын органуудые һунгаха шэнэ инструкци зохёогоод, хүсэндэнь оруулаа һаа, таарамжатай. ЦК-гай болон бусад шатын бүхы секретарьнарай һунгалта дэбжүүлэгдэһэн кандидадуудай хүдэлдэг организацинуудай һанамжые хараада абажа, хэдэн хүнэй дунда үнгэргэгдэхэ ёһотой. КПСС-эй XXVIII съездын делегадуудые дэбжүүлгын болон һунгалтын гурим энэ кампанида эхин организаци бүхэнэй хабаадалтые хангажа, али болохоор олондо мэдээсэлгэтэйгээр, хэдэн хүнэй дундаһаа сэхэ һунгалтын үндэһэ һуури дээрэ үнгэргэгдэхэ ёһотой. Тиихэдээ түлөөлэлгын нормоһоо тоогоороо үлүү томо эхин парторганизацинуудта делегадуудые сэхэ һунгаха эрхэ олгохо хэрэгтэй.

Партийна бюджедые тус тус комитедүүдэй пленумүүд дээрэ олондо мэдээсэлгэтэйгээр хаража үзөөд, баталха гэжэ үгэ хэлэгшэ дурадхаба. Райкомой эрхэтэй партийна комитедүүдтэ өөһэдынгөө бюджедые, штатна расписаниие, аппарадай бүридэлые өөһэдөө бүридүүлхэ эрхэ, тэрэшэлэн гэшүүнэй түлбэриһөө ородог мүнгэн зөөриие хубаарилгын гуримые хубилгаха эрхэ олгохо.

Ээлжээтэ бэшэ XXVIII съездые хоёр шатаар — май соо ниитын ажабайдалай мүнөөнэй эрхэ байдалда КПСС-эй үүргэ болон һуури тухай асуудал хараха, Конституциин 6-дахи статьяда сэгнэлтэ үгэхэ, олон партитай, мүн фракцинуудтай байха тухай болон бусад олон асуудалнуудые зүбшэн хэлсэхэ — үнгэргэхэ тухай Ленинградай Ижорско заводто хүдэлдэг адли тушаалтай нүхэрэйнгөө дурадхалые Куйбышевһаа ерэһэн парткомой секретарь дэмжэбэ. Съездын түрүүшын шатада КПСС-эй Уставай болон Программын проектнүүдые хараад, эхин организацинуудта тэдэниие зүбшэн хэлсэхээр дамжуулха. Энэл үедэ Политбюрое болон Центральна Комитедые шэнэлхэ талаар эмхидхэлэй асуудалнуудые хаража үзэхэ: манай үзэл сурталай корпус — нүхэр Медведевтэ, экономистнууд — нүхэр Слюньковто хабаатай шүүмжэлэл Пленум дээрэ соностоо. Үгэ хэлэгшын һанамжаар, ерэхэ съездын делегадуудай эрхэ түлөөлэлгые бүхы тоосоото үедэ һунаажа, Центральна Комитедэй комиссинуудай хүдэлмэридэ тэдэниие хабаадуулха, Центральна Комитедһээ дулдыдаггүй, мүн съезд дээрэ һунгагдадаг Центральна Хиналтын Комисси һэргээхэ.

• • •

М. С. Горбачевой хэһэн элидхэлые зүбшэн хэлсэлгэ февралиин 6-най үглөөгүүр КПСС-эй ЦК-гай Пленум дээрэ үргэлжэлүүлэгдэһэн байгаа.

КПСС-эй ЦК-гай гэшүүн, СССР-эй Наукануудай академиин вице-президент **Е. П. Велихов** үгэ хэлэхэдээ, партида этигэл найдалые батадхаха тухай асуудалда тогтобо. Бидэ энэ асуудалда зарим тэды ондоогоор хандаха ёһотойбди гэжэ һананаб гээд тэрэ хэлээ. Ушарынь юуб гэбэл, хубилган шэнэдхэлгын урда тээ иимэ асуудал гараагүй юм. Парти болон общество ондо ондоо харилсаатай байгаа. Имагтал шэнэ оршон байдалда, хубилган шэнэдхэлгын ашаар лэ энэ асуудал үнэхөөрөөшье мүндэлбэ.

Этигэл найдал тухай асуудал хадаа обществын ба партиин гэшүүдэй айхабтар ехэ зохёохы эдэбхи үүсхэлэй үрэ дүн мүн. Этигэл найдал хадаа гол шухала политическэ зөөри мүн, тэрээндэ хүртэхэ хэрэгтэй. Энэмнай тон ехэ ажал болоно. Үнэн зүб байлга, бүхы үнэн зүб юумэн, имагтал үнэн зүб хадаа этигэл найдалай эшэ үндэһэн болоно. Хубилган шэнэдхэгдэһэн партида, шэнэ партида общество этигэл найдал олгодог гээшэ гэжэ тоолохо бүхы үндэһэ баримтанууд манайда бии. Засагай зонхилон захиралга тухай хоёрдохи асуудалые тэрэ табина. Зонхилон захиралга хадаа тэрэнэй бэелүүлэгдэжэ байһан эмхидэ, общество дотор хүгжэлтэгүйгөөр зарсашаһан үе сагые тогтоодог гэжэ түүхэһээ мэдэхэбди. Энэ хадаа тон орёо шухала асуудал болоно. Бидэ таанадтай, хамта тодорхой хэмжээнүүдые зүбшэн хэлсэжэ, баталан абаабди — энэмнай нэн түрүүн һунгагдамал тушаалнуудые дааха болзорнууд гээшэ. Теэд энэ асуудал элдэб янзаар шиидхэгдэжэ болохо. Мүнөө манай общество дотор партитай анамана тулалдаха аргатай ямар нэгэн хүсэнүүд гү, али хэлбэрилнүүд үгы хадаа гэжэ үгэ хэлэгшэ һэжэглэжэ байһанаа мэдүүлээ. Хэрбээ парти эршэмтэйгээр, аша үрэ ехэтэйгээр ажалаа ябуулбал, үүргэ нүлөөгөө, удха шанараа үлөөхэ, сахиха бүхы арга боломжонуудтай.

Саашадаа ямар байха гээшэб? Хоёр коммунис партиин байгуулагдаха ёһотой тиимэ байдалда ажабайдал хүргэхэдөө магадгүй гэжэ үгэ хэлэгшэ энэ асуудалда харюусахадаа, багсаамжалжа байһанаа мэдүүлээ. Энэмнай тон холын арга боломжо юм ааб даа. Хэрэг байдалай хайшаа ошохо байһыень ажабайдал харуулха ёһотой. Коммунис партида зүришэһэн ямар бэ даа үшөө нэгэ ондоо партиин байгуулагданхаар үнөөхил социалис үндэһэ һуури дээрэ хоёр коммунис партиин байгуулагдаа һаань, үлүү дээрэ ха гэжэ тоолоноб гээд тэрэ хэлээ. Холбоото Штадуудые абажа харагты. Юуб гэбэл, бидэнэй хэншье демократическа партиин платформые республиканска партиин платформоһоо бодото дээрээ илгаруулжа шадахагүй байна. Монополизм тухай асуудал иимээр шиидхэгдэжэ болохо. Тэрэниие иимээр шиидхэлтэй гээшэ гү, али үгы гү — энээниие ажабайдал харуулна бээз, гэбэшье энэ асуудалые зүбшэн хэлсэхэ хэрэгтэй.

Үндэһэн шухала эрдэм ухаае хүгжөөлгын зорилгонуудта СССР-эй Наукануудай академиин вице-президент тогтожо хэлэхэдээ, нэн түрүүн эрдэм ухаае хүгжөөлгэдэ мүрысэлгын үүсхэл эдэбхиие дэмжэхэ шухала. Советскэ Союзда иимэ юумэн гол түлэб алдагдашанхай гээшэ.

Үрдилдэн мүрысэлгэ хадаа дабшуулхы айхабтар ехэ эрхэ нүхэсэл мүн. Үрдилдэн мүрысэлгые, шуран бэрхэ ябадалые, талаан туршалгые хүгжөөхэ гээшэ экономикодо эгээл шухала зорилгонуудай нэгэниинь мүн. Энээнэй тула бидэ дэлгүүрые хүгжөөхэ ёһотойбди. Хэрбээ түрүүшээр яһала һайн эхинэй табигдаашье һаань, үрдилдэн мүрысэлгые тоогоогүй газарта мүртэй үрэ дүнгүүд түйлагдадаггүй, урагшагүйдэлтэнүүд тохёолдодог гэжэ түүхэ гэршэлэн харуулна.

Манайда түрүүшын түүхэтэ арга боломжо байгуулагдажа, хүн зон дүүрэн хүсөөрөө хүдэлжэ шадаха байна. Бидэ тэрэниие алдаха ёһогүйбди. Манай бүхы шиидхэбэринүүдые, тэрэ тоодо нютагай асуудалнуудаар шиидхэбэринүүдые бэелүүлхын тула үрдилдөө мүрысөөе хүгжөөхэ, совет предприятинуудые мэдэлдээ абажа, хүдэлгэхэ ябадалые хүгжөөхэ зорилгонууд табигдана. Үйлэдбэрилэн гаргаһан продукцияа дэлхэйн дэлгүүрнүүд дээрэ табиха, иимэ аргатай бүхы предприятинуудые, хүнүүдые али болохоор дэмжэхэ ёһотойбди.

Үйлэдбэриин хүтэлбэрилэгшэ, эзэн хадаа экономикын эгээл шухала хүнүүдэй нэгэниинь болоно. Имагтал манай асари ехэ нөөсэнүүдые элсүүлхын, доройтон уналгые һаяын сагта гаталан дабахын тула тэдэниие хэрэглэлгэ онсо үүргэ дүүргэхэ ёһотой. Общество предприятиин эзэндэ хангалтагүйгөөр хандалгаяа зайсуулха ёһотой. Тэрэнэй нэрэ хүндые дээшэлүүлхэ, таарамжатай эрхэ байдал байгуулха, хуулияар сахин хамгаалха шухала. Имагтал предприятиин эзэн ёһоной хандаса, тэрэнэй ашаг олзо предприятиин хэнэй мэдэлдэ байһанһаа дулдыдангүй, тэрэнэй ажал ябуулгые ниитын зүгһөө сэгнэлгын хэмжээн болохо ёһотой.

Үгэ хэлэгшын һанамжын ёһоор, энээнэй бэелүүлэгдэхээр болоһон газарта дары түргөөр дэлгүүртэ орохо хэрэгтэй. Магад, үргэн ехэ газарта ажалаа ябуулангүй, харин секторнүүдтэ, зарим һалбаринуудта туршахада яахаб. Жэшээнь, зарим тэды таарамжагүй һанал бодол хэлэхэдээшье болохоб. Гэбэшье тоолон тодорхойлхо техникэ абажа харая. Дэлгүүрэй һайнаар хүгжөөгдэһэн газарта үнэ сэнгүүдыньшье Гүрэнэй комитедэй сэнгүүдһээ тогтууритай байдаг. Энэ дэлгүүр дээрэ хубиин һайн компьютер хэдытэ байдаг бэ гэжэ хүнүүд бултадаа мэдэдэг. Элдэб аргануудаар тэрэ тогтоогдонхой. Хамтын предприятинуудаар гү, али бусад харгы замуудаар. Энэ дэлгүүр дээрэ үрдилдэн мүрысэлгые дэмжээ гээшэ һаа юрэнхыдөө гүрэнэй захилһаа арсахадаа болохобди.

Дотоодын болон гадаадын политикын шэнэ хараа шугамай ашаар бидэ үнэтэ шухаг баялигтай болообди — уласхоорондын бүхы олониитын этигэл найдалда хүртэжэ захалаабди гэжэ үгэ хэлэгшэ түгэсхэлдөө тэмдэглэбэ. Этигэл найдал хадаа XXI зуун жэлдэ хүсэрхэлгэгүй, ядерна зэбсэггүй дэлхэйе байгуулжа болохо ори ганса үндэһэ һуури мүн. Этигэл найдал хадаа бодото ябуулгануудаар батадхагдаһан залан сэхэ политикын үрэ дүн гээшэ. Имагтал арадуудай, гүрэнүүдэй, дэлхэй дээрэхи гүрэнүүдэй, бүхы хүнүүдэй хоорондо этигэл найдал тогтоохо, тэрэниие хүгжөөхэ гээшэ партиин политическэ платформын гол шухала зүйл болохо ёһотой.

Платформын проект эшэ үндэһөөрөө урдаа табиһан зорилгодоо харюусана. Тиигэжэ тэрэ съездын урда тээхи үгэ буляалдаата хөөрэлдөөнүүдэй үндэһэ һуури болоно, тэрэнэй бүтэмжэтэй һайн, зохёохы шэнжэ шанарые хангана гэжэ КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн, РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ **В. И. Воротников** тэмдэглээд, гол шухала асуудалнуудай нэгэндэ — засагай эрхэ түлөөлэлгэнүүд тухай асуудалда тогтожо хэлээ. Демократи, эрхэ сүлөө хадаа хубилган шэнэдхэлгын хэлбэришэгүй эрхэ нүхэсэл, тэрэнэй үг зорилго болоно. Теэд энэмнай заха хизааргүй далай бэшэл, Демократида өөрын эрьенүүд бии — энэмнай гүрэн түрэ, хуули, эрхэ мүн. Гэбэшье хуули тоошоогдодоггүй, засагаархидай захяа заабаринууд хараада абтадаггүй байна, тиигэжэ гүрэнэй үндэһэ хангалтагүй байдалда ороно.

Ороной президентын институдые бии болгохые хараалһан платформо соохи һанал бодол хадаа зүб шиидхэбэри мүн гэжэ тоолоноб. Тэрэ гүрэнэй засагые батадхаха, демократиие хамгаалха арга олгохо байна гэжэ һананаб гээд үгэ хэлэгшэ тэмдэглээ. Хэзээ нэгэтэ иимэ һанал бодолые дэмжээгүй һэм гэжэ өөрыгөө шүүмжэлхы ёһоор мэдэрхэ зэргэтэйб. Мүнөө президентын засаг захиргаан шухала гэжэ этигэн найданаб.

Экономическа хүшэр хүндэ байдалһаа ороноо гаргалгые түргэдхэхын тула мүнгэнэй реформо дары хэхэ хэрэгтэй гэжэ үгэ хэлэгшэ мэдүүлээ. Ниитын шухала гаргашануудай хэмжээе, мүн продукциин ба хүн зоной ажаһуудал хангалгын шанарые тодо зүбөөр харуулхын, эрдэм, техникын дэбжэлтые, нөөсэнүүдые алмалтые эдэбхитэйгээр урмашуулхын, алмалта арьбалалтые дээшэлүүлхын тула оптово, гүрэндэ худалдалгын ба зарим түхэлэй эд бараанай розничо сэнгүүдые шэнээр хаража үзэхэ хэрэгтэй. Тиихэдээ багаар хангагдадаг хүн зондо гүрэнэй зүгһөө зохихо нэмэлтэ түлбэри үгэхэ шухала.

Эсэсэй эсэстэ эрхэтэдтэ налог ашалгые хубилгалгые унжэгайржа байнгүй бэелүүлхэ хэрэгтэй. Ехэ зөөритэй, ехэ салин хүлһэтэй хүнүүд ехэ налог түлэхэ ёһотой.

Удаань хубиин зөөридэ ямараар хандадаг ушарта үгэ хэлэгшэ тогтобо. Манай экономикын хэмжээндэ абажа харахада, хубиин зөөриин зарим зүйлнүүд тодорхой ашаг үрэ үгэдэг байһаниинь элитэ гэжэ тэрэ тэмдэглээ. Үнэхөөрөөшье, энэнь тиимэ байна. Зүгөөр бүхы дээрээ хубиин зөөри байгуулгада общество ямараар хандаха гээшэб. Юундэб гэхэдэ, тэрэ тад ондоо социально-сэдьхэл бодолой байдал тогтоохо, хүнүүдэй хоорондохи харилсаае ондоо болгохо бэшэ гү? Эдэ бүхы ушар баримтануудые тон анхаралтайгаар шэнжэлхэ, хараада абаха хэрэгтэй.

Үнэн зүб, энэрхы сэдьхэлэй, социалис общество байгуулнабди. Үгы гэбэл, адли тэгшэ арга боломжонуудай, адли тэгшэ эрхэнүүдэй ба уялгануудай общество байгуулнабди гэжэ тодоор хэлэхэ ёһотойбди гээд үгэ хэлэгшэ тэмдэглээ. Хүнэй эрхэ ба уялгын, тэрэнэй материальна байдалай ажалай хубитаар лэ тодорхойлогдодог общество байгуулнабди. Бүхы дутуу дунданууд, алдуу эндүүнүүдэй тохёолдоошье һаань, манай түүхэдэ бидэнэй хэһэн, бэелүүлһэн юумэн хадаа дэлхэй дээрэхи хүгжэлтэ дэбжэлтые урагшань дабшуулха талаар айхабтар ехэ алхам мүн. Элдэб ушар шалтагаануудаар замдаа һаатабабди, гээгдэлээ, дутуу дунданууддаа мүнөө хурдан түргэнөөр хүсэлдүүлхэ ёһотойбди. Зүгөөр манай шэлэһэн социалис зам хубилашагүй байна.

Съездын урда тээхи үе гансал үгэ буляалдаата хөөрэлдөөнүүдэй, программна асуудалнуудые зүбшэн хэлсэлгын үе саг болохо ёһогүй гэжэ хараада абаха зэргэтэйбди. Энэ хадаа орёо хурса политическэ тэмсэлэй үе саг болохо ёһотой. Иимэ тэмсэл хүлеэжэ байна. Урандаа алдуу эндүүнүүдые гаргаашье һаа, али бүхы юумэ хорибошье, манай общество али баа юумэндэ хайша хэрэгээр хандангүй, өөрынгөө түхэл шарайе алдангүй, ажабайдалай гол захяа заабаринуудые, ниитэ шухаг зүйлнүүдые бэелүүлжэ байһаар. Мүнөө энэ ушар хаа хаанагүй, тэрэ тоодо Россидашье элеэр харагдана. Тэрэнэй арад түмэн политическэ талаараа эдэбхи үүсхэлгүйдэнэ гэжэ заримаан гэмнэхые һэдэнэ.

ДУУША СЭДЬХЭЛ

Буряадай бэлигтэ поэдүүдэй нэгэн, СССР-эй Уран зохёолшодой холбооной гэшүүн Мэлс Жамьянович САМБУЕВ (1940—1981) хүбшэ модоор нэлэнхы, хада уулаар үндэр хангай тэрэнүүн Захааминай Санагата нютагта түрэһэн юм. Нютагайнгаа дунда һургуулида һуража ябахадаа шүлэгүүдые бэшэжэ эхилһэн байгаа. Түрүүшын шүлэгүүдэй эгээл «эдэшэлһэн, һаажаһан» — «Үбэлэй үдэшэ» гэжэ шүлэг 1956 ондо «Буряад Монголой үнэн» газетэдэ толилогдоо бэлэй.

Мэлс Самбуев Эрхүүгэй гүрэнэй университедэй хэлэ, бэшэгэй факультет түгэсхөөд, республикын радио-телевидениин комитедтэ, Буряадай номой хэблэлдэ хорёод жэлдэ ажаллаһан юм. Шүлэг найруулгануудые эршэмтэйгээр бэшэжэ ябаха хаһадаа тэрэ залуу уран зохёолшодой Бүхэсоюзна V конференцидэ хабаадалсаа һэн.

Поэдэй шүлэгүүдэй түрүүшын согсолбори 1967 ондо «Тайгын саһан» гэжэ нэрэтэйгээр Буряадай номой хэблэлээр гаргагдаа бэлэй. Тэрэ сагһаа хойшо Мэлс Самбуевай «Таймыр», «Санага», «Мамайн добуун», «Үглөөнэй шүүдэр», «Ара Хангай», «Алтан Одоной гэрэл» гэхэ мэтэ шүлэглэмэл зохёолнууд республикын номой хэблэлээр гаража, уншагшадай һонирхол халяагаа һэн. Мүн Москвагай хэблэлнүүдтэ поэдэй шүлэгүүдэй гурбан ном ород хэлэн дээрэ ниитэлэгдээ бэлэй.

Мүнөө жэлдэ Мэлс Жамьянович Самбуевай «Зуун дуун» гэһэн сонедүүдэй ном Улаан-Үдэдэ хэблэгдэжэ байнхай. Мүн поэдэй үгэнүүд дээрэ республикымнай композиторнууд ирагуу һайхан дуунуудые олоор бэшэнхэй. Тэдэ бүгэдэнь манай үеын нүхэрэй сагые дабаһан бэлигэй гэршэ болон буряад арадаараа дэмжэгдэн дуулагдажа байдаг даа.

Б. ЖАНЧИПОВ.

ЖАРААД гаран оноор, намарай нэгэ һайхан үдэр, Дондок Улзытуевтай хамта Буряадай Уран зохёолшодой холбоондо ороходомни, Дольөн Мадасон набтархан шамбай бэетэй, хүхюүбтэрээр ялалзаһан онинд гэһэн нюдэтэй, харабтар шарайтай хүбүүнтэй ехэл зугаатай, дуутай хөөрэлдэжэ һуубад.

— О-о, Бэшүүрэй «могуча кучка» ерэбэ. Танилса, Мэлс,—гээд, нюдэнэйнгөө шэл заһагаан, энэ зэбхилэн байна, Дольөн Мадасон һууриһаа үндыгоодхёо һэн.—Захааминай Санагын хүбүүн. Бишье тэндэ залуудаа нилээдгүй ябаһан, хүдэлһэмби.

Иигэжэ Мэлс Жамьянович Самбуевтай анха танилсажа, түрүүшынь шүлэгүүдые шагнаха хубитай байгаа һэм. Үдын хойто тээ, Сэлэнгын эрьедэ һуужа, блокнот соо бэшэһэн шүлэгүүдэе уншалсаа бэлэй.

Мэлс багшынгаа урда бододогтоол бодожо, сээжэдэ үргэнхэй, баруун гарайнгаа нюдарга бажуулхай, хүдэлгэжэ, самнажа байгаад, тон оорынгоо нютагай хэлэнэй аялгын ёһоор уянгалуулан, Санага тухай шүлэгөө түрүүлжэ уншаа һэн. Дондок миһэрэн, миһэрэн, нам тээшэ хаража, нюдөө эмнис гүүлэн, бэшэхэ шэргэнэ хүбүүн гэжэ ойлгуулна. Мэлсын дүүргэжэ, бидэнэй һанамжа дуулаха хүсэлэнтэй байхадань, Дондок Улзытуев:

— Шүлэгүүдээшни нэгэ доро дууһынь шагнажархия,—гэбэ. Мэлс үшөө дүрбэ-табан шүлэгөө хойно хойноһоонь уншажа үгэбэ. Дондок бодожо, мүр дээрэнь гараа таблад:

— Мэлс, шамда бэшэхэ хаба бии юм байна. Шүлэг бэшэхэһээ бү сэрхи. Үгэнүүд дээрээ хүсэтэй ажалла, тиигээд оорынгоо хоолой олохые оролдо.

— Хайшан гээд?—гэжэ Мэлс гайхаба.—Намда оорын хоолой байна бэшэ гү?

— Захаамин хоолойшни байна,—гээд Дондок Улзытуев шангаар эльгэ хатаа һэн.—Ши шүлэг дээрээ нарин дархан шэнгеэр хүдэлхэ ёһотойш. Буряадайнгаа шүлэгүүдые унша. Дэлхэйн классикатай танилса. Аса даа, наашань шүлэгүүдээ. Мүр мүрөөрнь хараад үзэе...

Иигэжэ Мэлс Самбуевай түрүүшын шүлэгүүдэйнь алдуу эндүү дээрэ тогтон, мүр, үгэ бүхэниинь хаража үзэлгэн болоо һэн. Тэрэ буляалдаха газартань буляалдаадшье туршаа. Алдуунь эли тодоор заахада, толгойгоо дохин, зүбшөөхэ баатай болоһон юм.

Таба зургаан жэлэй үнгэрөөд байхада, шүлэгүүдэйнь түрүүшын согсолбориин зүбшэн хэлсэлгэдэ хабаадалсаһамби. Поэдэй хараа байса ургаһаниинь, поэзиин хүнгэн бэшэ замда оорынгоо харгы зүргэ бэдэрһэниинь тодо харагдаа һэн. «Би тайгын хүбүүмби» гэһэн шүлэгүүдэйнь цикл бүгэдэндэ һайшаагдаа бэлэй.

Ерээлби шамдаа ниислэл хото
Елэгэр үйлсэ, үндэр сагаан гэртэшни.
Ой тайгаараа хангалтажа ходо,
Оройгожо ерэбэ гүб... магад, эртэшье...
Хүдөөгэй нажар, хүйтэн үбэл,
Хүбшымнай ногоон, һэбшээн—намтай.
Дуулим Санагым юроол үгэ
Дуукдам, зүрхэндэм шэнгээд—намтай.

Иигэжэ тэрэ эхин түрүүшынгээ номоор поэзиин бэрхэшээлтэй замда гараһан, бэлиг шадабарияа үдэрһөө үдэртэ хурсадхан ябаһан намтартай һэн.

Мэлс Самбуев түрэһэн нютаг, эхэ, ажалша бэрхэ зон тухайгаа шүлэгүүдэй цикл бэшэһэн, урда бэшэһэн зохёолнуудаа мулиһэн, һайн тээшэнь болгоһон байна. Нютагаа һананам гэжэ хэлэжэ ябаһынь һананагүйб. Харин сэдьхэлэйнгээ нюуса мэдэрэлые түрисэ болгон дэлбэлжэ, уншагшадтаа хүргэдэг байгаа. Энээниинь олон тоото шүлэгүүдынь гэршэлжэ үгэнэ. Тиигээд лэ поэт «Санага» гэжэ шүлэг соогоо иигэжэ дэмы үянгалаагүй ёһотой:

Дурна зүгэй саһан болоод,
Дулаахан хасар дээрэш хайлаа һэм.
Урин зулгы басагыеш золгоод,
Дуран золыешии дуудажал байгаа һэм.

Мэлс Самбуев буряад литературада өөрынгөө хоолой олоһон поэт гэжэ һанадагби. Сэдьхэл зүрхөөрөө ходо поэзиин долгин соо үлтыдүүлэн ябадаг һэн. Ямаршье сагта шүлэг зохёо гээ һаашни, удаан болонгүй, толгой холбоһон оншотой хурса үгэнүүд урдан гараха. Илангаяа нүхэдөөрөө уулзаад, сэнгэжэ хүхижэ ябахадаа, шог ёгто гү, магтан татаһан үгэнүүдээр шүлэглэн хэлэхэ дуратай агша һэн. Дүрбэхэн мүрөөр хэлэгдэһэн хэды слон шүлэгүүд зохёогдодог байгааб! Олонхинь энеэдэн шууяан соо мартагдаһан, заримыень нүхэдынь хадуун абажа ябаһаншье байха.

Тэрэнэй үйдэжэ, гашуудажа ябаһыень үзөөгүйб. Ямаршье сагта зугаа наада, шог ёгто гаргажа, энеэжэ, сэнгэжэ ябаха угаа дуратай хүнэй нэгэн һэн. Сэхэрмэг шогууша зангынь заримашуулда балай һайшаагдадаггүй байгаашье ёһотой. Теэд анханай табисуурай тиимэ хүниие яажа ондоо болгохобши. Хэн нэгэнэй хүндүүлхэй газарые дайран татажа хэлээд, шадамар бэрхээр энеэдэ, наадан болгон үнгэргэжэрхихэ.

Дээдэ хуһатада зохёолшодой дачада байхадаа, Чимит Цыдендамбаевтай ехэтэ нүхэсэжэ, шүлэгүүдээ уншалсадаг, гэр гэртээ үргэлжэ ябалсадаг һэн ха. Нэгэтэ телефоноор намайе гасаалба гээшэ. «Зай, Хамаев, ши намда түргэн ерыш даа. Би «Байгал» журналда байхаб. Ехэ хэрэгтэйш. Ерэхэдэш хэлэхэб. Түргоор, түргоор»— гэжэ яаруулба. Би тиихэдэ «Буряад үнэндэ» хүдэлдэг байгааб. Тон лэ Цыдендамбаев өөрөө хэлэжэ байна гэжэ һанаад, гүйжэ ерэһэмни, Мэлс хэдэн нүхэдөөрөө ангайтараа энеэжэ угтаагша бэлэй. Тэрэмни Чимит Цыдендамбаевай хоолой дууряан хэлэһэн байгаа бшуу. Яахабши. Тэдэнэй энеэдэн болоод лэ һалаа һэм. Мэлсмнай тэрэ үдэр Цыдендамбаевые һажаажа, элдэб ушаралнуудые хөөрөөд, хахатарнай энеэлгээ бэлэй.

Һүүлдэ Мэлс бидэ хоёр Буряадай телевидениидэ хэдэн жэл суггаа хүдэлөө һэмди. Буряад литература, искусство тухай һонирхолтой дамжуулганuудые хэхэдээ, заатал һаа, өөрөө экранда гаража үгэ хэлэдэг байгаа. Гүнзэгы удхатай хөөрэлдөөнүүдынь харагшадые баясуулдаг, сэдьхэлыень хүдэлгэдэг, дайрадаг һэн. Мүнөө һанахадамни, тэрээн шэнги үндэр хэмжээндэ телевизионно дамжуулга хэхэ хүн буряад хэлэн дээрэ үгы болонхой. Юун тэрээндэ туһалдаг байгааб? Нэгэдэхеэр, буряад хэлэеэ жэншэдгүй һайн мэдэдэг, урдаа табиһан темээ шадамар бэрхээр задалан хөөрэжэ шададаг, хоёрдохёор, хүнэй абари зан тэрэ доронь ойлгожо, бэедээ дүтэ болгодог, үгөөе ойлголсодог, ядаха торохо болоо һаань, урагшань залуурынь заладаг бэрхэ аргатай һэн. Эдэ бүгэдэ тухайнь поэт Алексей Бадаев, режиссер Петр Иванов, доцент Содном Бадмаев гэгшэд һайн мэдэнэ. Али бүхы юумэ хэхэдээ, зобожо тулижа байхагүй, хүнгэхэнөөр, түргоор бүтээдэг бэлэй. Энэ шэнжэ шанарынь журналист байха хэрэгтэнь яаха аргагүй туһатай һааб даа. Нүхэдынь Мэлс Самбуевай ямаршье сагта дамжуулгаяа удха түгэлдэрөөр үнгэргэхэ байһандань һэжэг түрэдэггүй һэн.

«Буряадаймни басагадта» гэһэн шүлэгүүдэйнь цикл нэгэтэ уншаад, яһала һайшааһанаа хэлэхэдэм, «бишни Расул Гамзатовай шүлэгүүдые уншаад, гэнтэ бэшэхэ гэһэн һанал ороо һэм» гээ бэлэй. Түнхэнэй, Ахын, Яруунын, Захааминай басагадта шүлэгүүдээ зорюулаа.

Захааминай басагадта хандахадаа, поэт нюулта ноолтэгүй үнэн байдалаа дэлгэнэ.

Аялдар наартай Захааминаймни басагад,
Анхарал дуратайгаар таанартаа мэдэрһэн аад,

Аяар холын Эхирэдэй дүүхэйе
Амараг болгожо абаһандамни намайгаа
Үйлэ хэрэгыем зүбоор лэ ойлгожо,
Үнэхоороо зэмэлхэгүй бэшэ аалта даа...

«Захааминайм басагад хүлисөөрэйт» гэһэн үгэ дээрэнь наадажа, шоглоһон удхатай шүлэг бүтээгээ һэм.

Захааминайм басагад, хүлисэхэ гүт!
Залуудаа битнай мээнэглээб.
Бэшэгүүдтэм харюуеым үгэхэ гүт!
Бэлигтэй түрэһэноо һэжэглээб.
Захааминайм басагад, ябашье
Захяаем дүүргэжэ үзыт даа.
Һанааем сэхэ руунь таабашье,
Һамгандам дуулгангүй байгыт даа.
Танайнгаа хүлисэжэ шадаа һаа,
Тайгынгаа хүхы болохоёо,
Тандаал шүлэгүүдээ зорюулхаяа,
Санагадаа һооргоо бусаха һэм.
Сарюухан шарайетнай зураха һэм.
Доохонуур дахин захихамни—
Дуулгажал болохогүй һамгандамни.

Өөртэнь уншажа үгэһэмни «намда уншахадаш хамаагүй, харин Кларада бү уншаарайш» гэжэ энеэдэ гаргаа һэн. Тиигээд лэ блокнот дээрэмни үни бэшэгдэжэ үлэшэһэн шүлэгөө табин жэлэйнь ойгоор һанаандаа оруулжа, бэдэржэ энэ олобоб.

Һүүлшын уулзалга гэжэ хүн бүхэндэ байдаг. Би Мэлстэй наһа бараха намарынь уулзаа һэм. Би амаралтада гараад, тайга һамар сохихоёо ошохо гэжэ түхеэржэ байхадам, тэрэ нютагайнгаа нэгэ хүнтэй танилсуулаа һэн. «Бишни мяханай комбинадай тэрээ руу дача барижа байнам. Энэ намартаа дууһажархиха һанаатайб.

Тиигээд энэ нютагайнгаа дархан хүниие тулхыень хажуудаа абаад ябанам. Ши сүлөөтэй гүш?»—гэжэ асуугаа һэн. Минии хүбшэ гарахаяа байһыем мэдэхэдээ, «һайн ябажа ерэхыншни түлөө. Ерэхэдээ һамар эдюулхэш»,— гээд, хахад литр архи гаргажа, уухые дурадхаба. Бидэ һониноо хөөрэлдөөд, сэржэмээ үргөөд, гэр гэртээ тараа бэлэйбди. Һүүлшынхиеэ хани нүхэртээ уулзажа, хөөрэлдэжэ байнабди гэжэ хаанаһаа мэдэхэ бэлэйбиб?...

Һүүлшынгээ жэлнүүдтэ Мэлс Жамьянович Самбуев ехээр хүдэлһэн, шүлэг поэмэнүүдые олоор бэшэһэн юм. Творческо талаараа һуга ургаһаниинь, шэнэ темэнүүдтэ хандажа байһаниинь мэдээжэ. Үшөө олон һайхан бүтээлнүүдые бүтээхэ нүхэрэйнгөө сагһаа урид наһа бараһанда, гэмшэн шаналмаар лэ. Хэды тиигэбэшье орхиһон шүлэг, дуунуудынь буряад арадаа баясуулжал байхал.

Цырен-Дондок ХАМАЕВ,
СССР-эй Уран зохёолшодой холбооной гэшүүн.

Мэлс САМБ...

ПЕЭШЭНШЭН

Нүхэдэйм барилсаһан байшан угаа таатай:
Наранай гэрэлээр сонхонуудынь ундаа харя...
Нүхэдтэм сэлигдээ үүдэн. Антеннэ татаатай—
Наранай элшые, радио долги баряап ха.

Гэрнүүдэй бүлэдэ
Гэрни зэргэлжэ ороһоор,
Үгэ хэлэхэ гэһэншүү, бэеэ зэһэнхэй бодоо.
Үлгын дуу эхилхэл сонхо дороһоом
Үетэнэйм тарилсаһан улаангирнууд мэнэ одоо.
Нүхэдэйм барилсаһан байшан угаа таатай.
«Наһанайнгаа гансатай жаргажа ажаһуу» гээд
Гэртэм пеэшэн табижа, Урбаа таабай
Гал носоожо, утаа заатагүй гаргаһуу гээ.

Хирпиисэ олоор дабхасуулаа, шабарта зуура...
Хирпиисэнүүдһээ байшан соом байшан бодо...
Галай дүлые оошолон ууха зуураа,
Гал халуугаа хүнүүдтэ үгэхэл пеэшэн.

Харыш, инаг, галай наада, харыш,
Хүүесэ татаһан пеэшэнэй баярые анхарыш,—
Ташаганаса зэдэлһэн «энеэдэн» амһартань бү...
Тама сооһоо жаргал иигэжэ мултардаг.

Һайн даа, хүндэтэ Урбаа таабай, һайн даа.
Һанаа үзөөгүй пеэшэн болоол байн даа,
Шэнэхэн гэрэймнай хойморто ерэжэ һуугыт!
Шэнэхэн пеэшэндэмнай шанагдаһан сай уугы...

Урдын сэсэн заншал сахижа мүнөө
Ута наһа, удаан жаргал юрөөгыт,
Түлиһэн танай гуламтын галые һүнөөн
Тарахагүйлди һалажа, талаан нэгэдэл юрөөгы...

Шэнэхэн гэртэмнай хамаг дулаагаа үгэн,
Шэрүүн үедэшье унтархагүйгөөр галнай дүр...
Дүлэ татаһан пеэшэндли минии шүлэг
Дулаагаа ба энхэрэлээ хүнүүдтэ үгэхөөр түр...

ЭРЕЭГШЭН

Эреэгшэн! Эреэгшэн! Эреэгшэн!
Эртүүр лэ шамайгаа
эжымни ооглон,
Эртүүр лэ намайгаа һэреэгшэ
һэн:
Эреэгшэн Эреэгшэн
Оог-оог-ооrо!
Бүлеэхэн һыень ууһаар
тиихэдэ
Бургааһан хүлэгтөө мордожо,
арюуханаар
Ууpаг наранай гаража гиихэдэ,
Урилдажа гарадаг һэм
тугалынь харюулхаа.
Эрэшүүлэй хэрэгые
эхэнэрнүүд даажа,
Эрэлхэг сэрэгшэдтэл,
ажалай доботолгодо ороо.
Бидэ тиихэдэ
«дай» наадажа,
Бусахыень зүгнэжэ
баясуулдаг һэмди
эжынэрээ олоороо.
Эреэгшэмнай манай һүгэдэн
аргадахаар
Эгээн ехэ түшэг
найдалнай байгаа.
Эсэгымни бусатар
һүөөр садхаан
Эжымни тэжээжэ
гараха гээ намайгаа!
II
Сагаа һарын шэнээр
нэгэтэ
(Саһатай, шуургатай үдэр
тудаа)
Эреэгшэмнай тугаллаха
байгаа һэтэ.
Эжыем хаража мөөрөө
удаан...
Амяа табяа тугаллаһаар
Эреэгшэн.
Аймшагтайгаар
хүндлин
ёолоод дүүрээ.
Удаан удаан нюужа дүүһэ
Уйлааб тиихэдэ,
ооглооб: Эреэгшэн!
Мантан томо тогоо дүүрээр

Мяхыень бус...
Мэдэнэм, о ...
Үндаа хариди...
Убайшьегүй м...
Тогоо дүүрэн...
Тоһолиг шүлэ...
Унаһан Берли...
Уурал сөөгүү...
О, хүнүүд
хэды зэрм...
Орилжо һуута...
Оһолто дайн,...
Орилоогүй ...
Моорыш даа...
моорыш үшөө...
Мээхэй эхын...
Шэрүүнээр ...
Шэрүүн дүри...
зүрхэнд...
Эхыеш һааһа...
Эжымни үтэл...
Эсэгэмни бүе...
Урихана...
Урдаһаам
баярта ...
Эреэгшэн! Э...
Эртүүр лэ эж...
Эртүүр лэ ...
Эреэгшэн! Э...

ДУРАСХААЛТА ДУУН ТУХАЙ

1964 ондо гээшэ һэн ха. Хабарай саг байгаа. Бидэ Хэжэнгэһээ республикын уран һайханай харалгада гушаад хүн ниислэл Улаан-Удэ хото ошоо һэмди. Аймаг бүхэнэй уран һайханай бүлгэмоорхид тэндэ уулзаабди. Булта зон буряад хубсаһа хунараа үмдэжэ исалан гэхэдээ, бээ бээ танихын аргагүй һэн. Би оорынгоо ээлжээндэ «Киномеханик» гэжэ шүлэгөө тайзан дээрэһээ уншаад, (репетици боложо байһан үе һэн) доошоо зал худар буубаб. Тушаа урдамнай ута столой саана тусгаар жюри жэрыжэ һуугаа. Тэдэнэй дунда минии таниха хүн — В. А. Сахьянов (тэрэ табяад гаран ондо Хэжэнгэдэ партиин райкомой нэгэдэхи секретарь байһан юм) һуугаа һэн. Гэнтэ сэхэ урдамни улабар шарайтай, бага миһэд гэһэн урин нюдэтэй, набтархан аад, түргэн хүдэлсэтэй хүбүүн ерэжэ: — Аа, тамни Дансаран болонобтаа, танилсаял, би Мэлс гээшэб, ямар гоё шүлэг уншабат!—гээд гараа һарбайжа, хоюулан танилсабабди. Тэрэм дары үй түмэн олон соо харагдахаяа болишобо.

Хожомынь шүлэгөө уншахаяа радиодошье, мүн телевидениидэшье ерэхэдэм, Мэлс Жамьянович Самбуев лэ угтажа байдаг болоо һэн даа. Уулзахадаа, һонин һорьмой тухай өһын тэдысэ хэды үгэ андалдабашье, шүлэгоол уншалсадаг зантай бэлэйбди. Нэгэтэ гэртэнь орожо, (һаяшаг айл болоһон үень һэн) үнихэн хөөрэлдэжэ һуубабди. Тиихэдэ Мэлс олон шүлэгоо уншаа һэн. Бишье оорынхоо уншааб. Хажуудамнай һууһан Михаил Батоин битнай прозаик хүн хадаа һүүлдэ гү, али бүри хожом уншуужаб гээд дуугай һуугаагша һэн.

Үнихэн даа, би нэгэтэ 1976 ондо Захаамин нютагаар ябаһан хүм. Тэндэ «Ажалай Туг» газетэдэ редакторай орлогшоор хүдэлжэ байһан Булат Намдакович Жанчиповта газетэдэ толилхыень хэды шүлэгүүдээ үгөөд, бусатараа Захаамин тухай хэды шүлэгүүдые бэшэһэн бэлэйб. Зуураа Улаан-Үдэдэ Мэлс нүхэртэеэ уулзахадаа: — Санага тухай дуу бэшээд ерэбэб гэжэ хөөрэбэб. — Юун гэжэ.. Минии байн гэһээ Санага тухай бэшээб гэжэ гү...—гээд энеэбхилжэ, нютагымни юун гээд хаража ерэбэш? — гэһэн дабхар асуудал табиба.

— Захаамин гээшэмнай гүн ехэ хүбшын дунда оршоһон һайхан лэ нютаг байнал даа. Захаамин тайгаһаа наашаа Зэдын талада гарахадам, багахан шагаабаритай борохон тураһаа гарашаһан мэтэ, юумэн гээшэ гансата «зэнхэгэд» гэшоол даа, — гэбэб. Адаглахадам Мэлс Самбуев энэ бодолыем дэмжэһэн янзагүй, ондоошог бодомжын тайлбаритай харагдаа һэн. Ошоходоо самолёдоор ошоһон тула, бусахадаа нуга, нютагуудай шэнжэ хараһаар ерэхэ гэжэ автобусоор гараа һэм.

Би мүнөө эндэ М. Ж. Самбуев тухай хэды үгэ хэлэбэшье, харин тэрэ 1976 ондо Захааминда ябахадаа бэшэһэн «Санага» гэһэн шүлэгөө Мэлс нүхэрэйнгөө мүнхэ дурасхаалда зорюулха гэжэ шиидэбэб.

САНАГА

Хабар сагай
Харьян дуулан эрьехэдэ —
Хайра сэдьхэлдэм
Харамтай ходол
һанагданалши,
Хахасалгүйхэн
Халуун тоонто
минии нютаг—
Санага,
Санага!
Заяа үндэр
Замдаа гаран
зориходомни—
Замбиин сээжэдэ
Залаатажа, гансахан
байналши,
Залуу наһанайм
Залуур харгын бэлшэр
нютаг—
Санага,
Санага!
Элдин дэлхэйн
Энхэ оршон һалбархада—
Эртын сагай
Эгэшэг дуунай эхин
байхалши,
Эхэ, эсэгым
Эльгэн тоонто минии
нютаг —
Санага,
Санага!

...Иигэжэ мүнөөдэр энэ шүлэг Захаамин тухай шүлэгүүд сооһоом түрүүлэн барлагдаба гээшэ.

Дансаран ДОРЖОГУТАБАЙ.
Хэжэнгэ.

ПОЭДЭЙ НЮТАГТА

Мэлс Самбуевай 50 жэлэй ой дурасхаалда тэрэнэй түрэһэн Санага нютагта хэмжээ ябуулганууд үнгэргэгдэхэ.

Мүнөөдэр, февралиин 9-дэ, Санагын Соёлой ордон соо Улаан-Үдэ хотоһоо бууһан уран зохёолшод, композиторнууд болон дуушад нютагай ажалшадтай уулзаха. Эндэ уран шүлэгүүд, дуунууд олоор гүйсэдхэгдэхэ. Нютагай эдир поэдүүд шүлэгүүдээ уншаха, поэдэй зохёолнуудай удхаар эдир уран зураашадай бүтээһэн зурагуудай харалга болохо юм.

Үглөөдэр, февралиин 10-да, М. Самбуевай нэрэмжэтэ үйлсэдэ уулзалганууд үргэлжэлүүлэгдэхэ.

Манай корр.

СПОРТЛОТО

«45-һаа 6-ень тааха» ба «36-һаа 5-ень тааха» «Спортлотонуудай» 1990 оной февралиин 4-дэ үнгэргэгдэһэн 5-дахи тираж.

«45-һаа 6-ень тааха»: 4 (бокс), 8 (трек дээрэ велосипедээр урилдаан), 9 (шоссе дээрэ велосипедээр урилдаан), 23 (санаар һүрэлгэ ба хоёр зүйлэй мүрысөөн), 25 (шаргаар һолжоролгын спорт), 40 (городки).

«36-һаа 5-ень тааха»: 1 (баскетбол), 3 (бобслей), 5 (дүрэ буляалдалгын барилдаан), 8 (трек дээрэ велосипедээр урилдаан), 27 (һур харбалга).

(ТАСС).

ПРАВДА БУРЯТИИ
Мүнөөдэрэй номерто

Партиин XXVIII съездэ КПСС-эй ЦК-гай платформын проектые, энэ асуудалаар КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь М. С. Горбачевой хэһэн элидхэлые зүбшэн хэлсэлгээ 1990 оной февралиин 7-до КПСС-эй ЦК-гай Пленум үргэлжэлүүлһэн байна,— гээд мүнөөдэрэй номерой нэгэдэхи хуудаһанда толилогдоһон КПСС-эй Центральна Комитедэй Пленум тухай информационно мэдээсэл дотор хэлэгдэнэ.

Пленум дээрэ эмхидхэгдэһэн редакционно комиссиин үмэнэһөө Г. К. Разумовский үгэ хэлээ. Редакционно комиссиин дурадхалнуудые али бүхы талаһаань хаража үзэһэнэйнгөө һүүлээр ажаглалтануудые, зүбшэн хэлсэлгые хараада абажа, партиин XXVIII съездэ КПСС-эй ЦК-гай заһагдаһан платформын проектые Пленум һайшаагаад, энэ асуудал тухай тогтоол баталан абаа. Тогтоол мүн лэ нэгэдэхи хуудаһанда ниитэлэгдээ.

Литвагай Компартиин XX съездын шиидхэбэрнүүдтэй холбоотой асуудалнуудые зүбшэн хэлсэлгэ Пленум дээрэ үргэлжэлүүлэгдээ. Энэ асуудалаар КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь М. С. Горбачев үгэ хэлэбэ. Пленум энэ асуудалаар тогтоол баталан абаа.

КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь М. С. Горбачев Пленум дээрэ түгэсхэлэй үгэ хэлээ. Энээгээр КПСС-эй ЦК-гай Пленум хүдэлмэриеэ дүүргэбэ.

КПСС-эй ЦК-гай Пленум дээрэ хэлэгдэһэн үгэнүүд газетын гурбан нюурта толилогдобо.

«Партидаа үнэн сэхэ зандаа» — тусхайта пенсионер Жалма Жамсарановна Жамсарано-Пилунова тухай П. Шулуновагай зураглал. Энэ эхэнэр хүшөөр заяатай. Агын райондо тэрэ түрүүшын багша, ... хэгшэ, ... байгуулагша байгаа юм. ... гэнтэйгээ хамта хамаралгада абтажа, олон жэлдэ Колымын дээрэ лагерьта байһан. Гэбэшье ... гүй, ... һүүлээр ... хитэйгээр хабаадалсаа юм.

Сэнхир экран

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

Москва. 7.30—«120 минута». 9,35—Мультфильмнүүд. 10.00—«Васька»—гурбан серитэй уран һайханай фильм. 3-дахи сери. 11.15—Туркмениин хүгжэмтэ фольклор. 11.45—«16-тай ба тэрээнһээ дээшэ наһатайшуулда». 12.30—«Оршон байгыш, Газар дэлхэймнай!». 13.30—Время. 16.30—Грузиин кооперативууд тухай баримтата фильм. 16.55—Чувашай АССР-эй Гүрэнэй дуу, хатарай ансамблиин концерт. 17.40—«Взрыв будет в пять»—уран һайханай фильм. (ЧССР). 18.45—Философиин темээр хөөрэлдөөн. 19.30—Время. 20.00—Мультфильм. 20.05—Уласхоорондын конкурснуудай лауреат Д. Хворостовский дуулаха. 20.45—«Васька»—3 серитэй уран һайханай фильм. 3-дахи сери. 22.00—Время. 22.30—Шухала асуудалаар хөөрэлдөөн. 22.40—«Хараа бодол». 00.10—Хүгжэмтэ дамжуулга. 00.30—РСФСР-эй арадай артист Э. Грачай концерт.

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА

Москва. Үглөөнэй гимнастика. 9.15, 12.05—«Не занесут пески забвения»—гурбан серитэй уран һайханай фильм. 9.45, 10.35—Байгаалиин шэнжэлгэ. 2-дохи класс. 10.05, 11.05—Англи хэлэн. 10.55—«Хамаг нүхэнэй мэдэхэ хүсэлтэйб». 11.35, 12.35—«Түүхэ». 8-дахи класс. 13.05—«Хождение по мукам»—уран һайханай фильм. 5-дахи сери. «Разлом». УЛААН-ҮДЭ. —17.35—Кинооерк. 17.45—Баримтата фильмнүүд. 18.35—Буряад оронойһониндэ. 19.35—Буряад хэлэнэй хэшээл. 20.10—«Альтернатива» телеклуб. Буряадай АССР-эй арадай депутадуудта кандидадууд М. Г. Долгоршиных, В. И. Румянцев, Н. С. Синчурин дамжуулгада хабаадаха. Москва. 21.00—«Амгалан нойрсогты, багашуул!». 21.15—Хоккейгээр СССР-эй чемпионат. «Спартак»—«Химик». 22.00—Бултанай эрхилхэ спорт. 22.15—«Советский патриот—конечный». 22.30—«Подарок вполночь»—уран һайханай фильм. 1-дэхи, 2-дохи сери. (Болгари).

Театр оперы и ...
Бахчисарайский ...
Русский театр ...
Правда хорошо ...

Республикын хүдөөгэй соёлой-спортын үбэлэй дүрбэдэхи наадануyд

БЭЛЭДХЭЛ ЭХИЛЭЭ

Үргэн Буряад оронойнгоо ажалшадай дунда физкультура болон спорт үргэн дэлисэтэйгээр дэлгэрүүлжэ, хүгжөөжэ, физкультурно-олониитын хүдэлмэри улам һайжаруулха зорилготой КПСС-эй обкомой бюрогой, Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Соведэй 1986 оной февралиин 14-дэ баталан абаһан тогтоолтой зохилдуулан, «1990 ондо республикын хүдөөгэй соёлой-спортын үбэлэй наадануудые үнгэргэхэ тухай» захиралта республикын Министрнүүдэй Совет үнгэрэгшэ жэлэй август һарада гаргаа һэн. Тус захиралтын ёһоор, байгша ондо хүдөөгэй соёлой-спортын үбэлэй наадануудые үнгэргэхэ эмхидхэлэй комитет байгуулагдажа, тэрэнэй түрүүлэгшээр Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын орлогшо Н. И. Крючков томилогдоһон байгаа.

Агууехэ Октябриин 73, Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда совет арадай илаһаар 45 жэлэй ойнуудта зорюулагдаһан хүдөөгэй соёлой-спортын үбэлэй дүрбэдэхи түгэсхэлэй наадануyд байгша оной февралиин 23-һаа 25 болотор Ивалгын районой түбтэ үнгэргэгдэхэ болоһон байна.

Мүнөө республикын бүхы районуудай, ажахынуудай, предприятинуудай, һургуулинуудай физкультурын коллективүүд энэ наадануудта үргэн ехэ бэлэдхэл хэжэ, мүрысөөнүүдые үнгэргэжэ захаланхай.

Хэдэн үдэрэй урда тээ районуудай эмхидхэлэй комитедүүд шэлэн абалгын мүрысөөнүүдые үнгэргэжэ, районойнгоо суглуулагдамал командануудые бүридхэһэн байха юм.

Ехэ наадануудай программада спортын 8 зүйл оруулагданхай. Тодорхойлбол, санаар, эстафетэ дамжуулгаар урилдаанууд, ГТО-гой үбэлэй олон зүйлоор мүрысөөнүүд, конькигаар урилдаан, биатлон, бумбэгэтэй хоккей, хадаһаа санаар һолжоролго, шатар ба даам наадалга оруулагданхай.

Республикын районуудай суглуулагдамал командануудай дунда хахад финалай мүрысөөнүүд эдэ үдэрнүүдтэ үнгэргэгдэжэ эхилээ. Хүдөөгэй соёлой спортын үбэлэй наадануудта хабаадаха команданууд хэдэн бүлэг боложо хубааараад, мүрысөөнүүдые үнгэргэбэ.

Гурбан зонодо хубааараад хахад финалда наадаһан шатаршадай дундаһаа түрүүшын хоёр һуури эзэлһэн командануудай түгэсхэлэй уулзалгануудта хабаадаха эрхэдэ хүртэхэ юм. Тиимэһээ команда бүхэнэй гэшүүд һайнаар, шадамар бэрхээр наадажа гараха гээд эрмэлзээ һэн. Жэшээнь, Гусиноозёрск хотодо үнгэргэгдэһэн нааданда Сэлэнгын, Хяагтын, Зэдын, Бэшүүрэй, Прибайкалиин районуудай суглуулагдамал командануyд хабаадаа юм. Хэдэн үдэрэй туршада үргэлжэлһэн шанга тэмсэлэй дүн гаргахада, Зэдын, Сэлэнгын районуудай командануyд түрүүлжэ, түгэсхэлэй нааданда хабаадалсаха болоһон байна.

Улаан-Үдын зонодо үнгэргэгдэһэн нааданда Тарбагатайн, Хэжэнгын, Яруунын, Хориин, Баунтын, Мухар-Шэбэрэй районуудай шатаршад хабаадаба. Эндэ Тарбагатайн, Хэжэнгын районуудай шатаршад булюу байгаа.

Үнгэрэгшэ суббото, амаралтын үдэрнүүдтэ Селенгинск тосхондо сугларһан Кабанскын, Хойто-Байгалай, Ахын, Түнхэнэй, Баргажанай, Хурамхаанай районуудай шатаршадай дунда бэһал шанга тулалдаан болоо. Тиигэжэ шатаршадай найман команда түгэсхэлэй нааданда хабаадаха болобо. Үнгэрэгшэ жэлэй үбэлэй наадануудай чемпион Загарайн районой, мүн байгша оной ехэ наадануудые үнгэргэхэ болоһон Ивалгын районой шатаршадай командануyд хахад финалай уулзалгануудые үнгэргэнгүйгөөр, наадануудай гурималай ёһоор, түгэсхэлэй мүрысөөндэ хабаадаха эрхэдэ хүртэбэ.

— Шатаршадта орходоо бумбэгэтэй хоккей наадагшад дүрбэн зоно боложо хубаарһан байгаа. Түрүүшын зонодо оруулагдаһан Түнхэнэй, Ахын, Хойто-Байгалай, Бэшүүрэй, Тарбагатайн районууд Улаан-Үдэдэ сугларжа наадаһан байха юм. Эдэнэрэй дундаһаа Түнхэнэй, Ахын районуудай командануyд бэлэдхэл һайнтай байжа түрүү һууринуудые эзэлээ, — гэжэ мүрысөөнэй судья, Буряадай АССР-эй физическэ культурын габьяата хүдэлмэрилэгшэ А. А. Жернов хөөрэнэ.

Бусад зононуудһаа Хориин, Загарайн районуудай командануyд шалгарба. Хориин районой суглуулагдамал команда хүршэ — Хэжэнгынгээ хоккеистнүүдые 3:1 гэһэн тоотойгоор илажа, зоно соогоо эрхимлээ ха юм. Харин Загарайн районой команда Прибайкалиин спортсменүүдые 6:1 гэһэн тоотойгоор «бүдэрүүлжэ» шадаа. Дүрбэдэхи зонодо наадаһан Захааминай, Сэлэнгын, Хяагтын районуудай суглуулагдамал командануyд хахад финалайнгаа уулзалга февралиин 2—4-нэй үдэрнүүдтэ үнгэргэһэн байна. Эндэ Захааминай районой команда шалгаржа гараба. Хахад финалай наадануудай дүнгөөр зоно соогоо түрүү һуури эзэлһэн дүрбэн командын гэшүүдһээ гадна, үнгэрэгшэ жэлэй чемпион—Кабанскын, мүн наада үнгэргэхэ болоһон Ивалгын районой хоккеистнүүд түгэсхэлэй нааданда хабаадаха.

Тус заншалта наадануудые тоохогүй ябадал гаргаһан зарим районуудай хүтэлбэрилэгшэдые шүүмжэлхэ хэрэгтэй ха. Юуб гэхэдэ, һайн һайхан хэрэгүүдээ улам арьбадхажа, спортын хүдэлмэри үргэдхэхэ, ажалшадые физкультурада дуратайгаар хүмүүжүүлхэ ёһотой гээшэбди. Тиин гэһээ хоккейгээр үнгэргэгдэһэн наадануудта Баргажанай, Баунтын, Яруунын, Муйскын районууд суглуулагдамал командануудаа эльгээбэгүй. Политическэ удха шанартай хэрэгые тоогоогүй арадай депутадуудай Баргажанай, Баунтын, Яруунын, Муйскын райгүйсэдкомуудай түрүүлэгшын орлогшонор юун тухай бодомжолно гээшэб гэһэн асуудал эндэ гарана. Гадна ерээдүйдэ эдэ районуудта үбэлэй, зунай наадануyд үнгэргэгдэхэл ёһотой. Тиихэдэ ямар дүн харуулха тухайгаа мүнөөнһөө бодожо үзэхэ, бэлэдхэл һайнтай командануудтай болохын тулада оролдохо нангин уялгатай бэшэ гү?

Республикын профсоюзуудай спортын бүлгэмэй областной соведэй хүдэлмэрилэгшэд ехэ наадануудта бэлдэлгэдэ ямаршье туһаламжа үзүүлнэгүй, энээгээр һонирхоношьегүй гээд мүн лэ онсолхоор.

Б. ЦЫРЕМПИЛОВ.

НАШ АДРЕС:
670000, УЛАН-УДЭ
ул. Каландаришвили, 23.

Телефоны редакции: редактор—2-50-96, приемная—2-54-54, зам. редактора—2-68-08, зам. редактора—2-62-62, отв. секретарь—2-50-52, секретариат—2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды—2-60-91, 2-56-23; промышленности и строительства—2-61-35, агропромышленный—2-64-36, 2-63-06; советского строительства и быта—2-69-58; культуры и школ—2-60-21, 2-57-63; информации—2-34-05; переводов—2-54-93; писем и селькоров—2-67-81; корректорская—2-33-61; выпускающие—2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин—91-1-44, г. Северобайкальск—35-73, п. Хоринск—55-6-99, г. Закаменск—31-61, п. Кырен—91-9-79, п. Агинское—3-40-69. Директор издательства—2-37-32, бухгалтерия—2-33-77, вахта—2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901.

Газета отпечатана республиканской типографией Госкомиздата Бурятской АССР. ...ректор 2-40-45.
Н-00323. Заказ № 32.